

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

NADA KLAIĆ

O POSTANKU
ZAGREBAČKOG
SVEUČILIŠTA

ZAGREB

1969.

Izdanje

u povodu Proslave 300. godišnjice Sveučilišta u Zagrebu

Nije slučajno da se već više od dvije stotine godina provlači literaturom pitanje ima li Zagrebačko sveučilište pravo i razlog datirati svoj postanak 1669. godinom, tj. privilegijem Leopolda I. podijeljenim zagrebačkom isusovačkom kolegiju.¹ Zato se sada, kad se navršava 300. godišnjica toga datuma, postavlja pred nas zadatak ponovnog pretresa čitava problema. Ako bi se, naime, još nekako mogao zabaciti pristrani Baltazar Adam Krčelić koji je poricao vrijednost isusovačkoj visokoškolskoj nastavi, nisu mogli polaziti niti su polazili s istoga stajališta autori XIX i XX stoljeća koji su se ustručavali datirati postanak akademije ili sveučilišta Leopoldovim privilegijem.

Pri ponovnom ispitivanju problema vrlo je važno obuhvatiti razvitak visokoškolske nastave u hrvatskim zemljama u cijelosti, jer će nam tek cjelokupan pregled pružiti mogućnost da donesemo konačnu odluku. S druge strane, i isusovačka je visokoškolska nastava bila u njihovim provincijama tako izjednačena da nam, pošto je upoznamo, neće biti teško utvrditi u čemu su zagrebački isusovački kolegij i njegovi fakulteti odgovarali tom sistemu, a u čemu su se odvajali od njega. Pri stvaranju zaključaka bit će nam također potrebno odvajati privatnu od javne nastave, jer se pretečom današnjeg našeg Sveučilišta može smatrati samo takva visokoškolska nastava i ustanova koja je imala javni karakter. Najzad, zagrebačku visokoškolsku nastavu treba promatrati i procjenjivati i sa stajališta opće kulturne uloge njenih nosilaca u hrvatskom narodu i u hrvatskoj sredini XVII i XVIII st., ne dopuštajući sebi, posve razumljivo, slobodu da ih ocjenjujemo prema mjerilima svog vremena.

Ako izuzmemo službene historičare isusovačkog kolegija koji rade na djelu *Historia Collegii Societatis Iesu*² i na provincijskim isusovačkim

¹ Vidi Prilog.

² *Historia Collegij Zagrabiensis Societatis Jesu* ima dva dijela: prvi, koji obuhvaća godine 1606. do 1726: *Historia Collegii Societatis Jesu in monte Graeco Zagrabiae siti, quae, cum fastis personarum simul ac officiorum ejusdem*

analima, prve vijesti o isusovačkoj visokoškolskoj nastavi daje u XVIII st. Baltazar Adam Krčelić. Opisujući u svom djelu *De regnis Dalmatiae, Croatiae Sclavoniae notitiae praeliminares* (1770), u poglavlju o tadašnjem stanju Gornje Slavonije, pojedine redove i njihov dolazak u naše krajeve, on se kratkim vijestima osvrće i na isusovce da bi im kasnije, pri opisu tadašnjeg stanja zagrebačke županije, dao posebno mjesto. Na Gradecu je, kaže Krčelić, »Academia siue Scholae publicae« u kojima predaju isusovci ne samo »humaniores« već i filozofiju, kazuistiku, kanonsko pravo i spekulativnu skolastičnu teologiju. Filozofiju je osnovao, hvale se Krčelić, njegov »proavunculus« Nikola Dijanešević. Kralj je Leopold podijelio akademiji privilegij prema kojem smije dijeliti akademske titule ili stupnjeve; ali prilikom objavljivanja kraljevskog privilegija 1671. g. — koji je privilegij bio prihvaćen »Salvis Regni juribus et libertatibus«³ — isusovci su, prema Krčelićevoj tvrdnji, zahtijevali od sabora da »od njihova generala moli potvrdu kraljevskog privilegija«.⁴ Budući da je takav zahtjev bio na štetu kralja, sabor i staleži to nisu htjeli učiniti i zato isusovci ne podjeljuju akademske stupnjeve. Iako je Krčelić bio pristran kad je govorio o isusovcima — posebno je zanimljiva njegova odlična ocjena reda što je daje u svojim *Annua*ma⁵ — njegova je tvrdnja o akademskim titulama tačna. Drugo je, dakako, pitanje je li on ispravno protumačio kako je došlo do toga stanja na isusovačkoj akademiji. Međutim, valja upozoriti na to da se Krčelić ipak ne ustručava nazvati isusovačku visoku školu akademijom, svjestan očito da je takvom čini prije svega tip ili sistem visokoškolske nastave.

Collegii. a primis adventus nostri in hanc urbem diebus, in posterorum instructionem et consolationem, accuratissime coepta est in hunc librum referri Anno salutis nostrae 1628. 18. Februarii; dok drugi obuhvaća nastavak sve do ukinuća reda 1773. g. Taj nosi naslov *Historia ac Annuae Collegii Zagrabienensis*. Oba je dijela u izvacima izdao F. Fancev, *Grada za povijest školskog i književnog rada isusovačkog kolegija u Zagrebu* (1606-1772), *Starine* 37,1934 i *Starine* 38,1937. Međutim, nezavisno od ove cjelovite Historije napisao je o. Djuro Forro (1571-1641) povijest kolegija od 1608. do 1618, ali taj njegov tekst nije ušao u gore spomenuto djelo, na kojem su tek posljednjih godina XVII st. počeli raditi službeni kolegijski historičari. Forrov tekst izdao je 1913. g. E. Laszowski, *Povijest zagrebačkih isusovaca od g. 1608-1618*, Vj. zem. arkiva XV, str. 161-178.

³ »a ipak su sačuvana i ostala na snazi prava i slobode kraljevstva«.

⁴ »a Generali illorum orent confirmari Privilegium Regium«.

⁵ T. Smičiklas, Balthasari Adami Kerceselich, *Annuae 1748-1767*, MSHSM XXX, 1901; vidi V. Gortan, *Annuae ili Historija 1748-67*, Hrvatski latinisti, Knj. 3, JAZU 1952, str. 295-299.

Ta činjenica da je zagrebačkoj akademiji nedostajalo pravo podjeljivanja akademskih titula toliko je i poslije Krčelića zbunjivala različite pisce da su se ozbiljno pitali: smije li se akademija uvrstiti u visokoškolske ustanove i smije li se uopće smatrati sveučilištem.

Tako A. Mažuranić u »Kratkom pregledu povjesnice gimnazije zagrebačke«,⁶ upravo na osnovi Krčelićeve tvrdnje, koju i navodi, još 1852. ispravno utvrđuje »da se doktorati nisu nikada djelili ovdje« (tj. na isusovačkoj gimnaziji) »usled česa premda nekogi historici kao Bedeković i Kerčelić ovaj zavod akademijom nazivlju, čini se, da je u službenom jeziku samo ime gimnazije nosio, kako se vidi iz samoga Prusa, koi ga god. 1773 zove 'Almum c. r. S. J. Gymnasium'«. Ipak je kasnije pronašao da se u XVIII st. »sve više upotrebljavalo ime akademije za cjeli zavod, samo što bi se kad kada dodalo: s priloženom sebi gimnazijom«. Gimnazija se zatim počela nazivati arhigimnazijom, a više škole »academia scientiarum«. Zanimljivo je za nas kakvu je ocjenu viših i nižih isusovačkih škola dao Mažuranić koji piše u doba Bachova apsolutizma. Ne vodeći računa o posve razumljivom regionalnom kulturnom razvitku hrvatskih zemalja, on je suviše brzo zaključio da su posljedice spomenutih škola »u narodnom obziru za nas vrlo porazne«, jer još prije nekoliko godina nitko nije znao za Gundulića ili Zrinskoga. Mažuranić prigovara što su se u »ovih školah odhranjivali domaći sinovi na tudjinski način kao pravi 'tudjani'« i još više, predavalo se »s prevelikom zanešenostju za ljepotom latinskoga jezika«, čime se mladićima »utjerala merzost prema narodnom tobože barbarskom jeziku«. Najzad ide i tako daleko da potpuno zabacuje vrijednost isusovačkih i drugih škola, jer nas, kako misli, »zavedoše u narodnom obziru tekak u pravo barbarstvo«.⁷

Mažuranić nije imao u rukama Historiju isusovačkog kolegija pomoću koje bi se lako mogao razuvjeriti i otjerati sumnje, a može mu se zamjeriti što je protiv Bedekovića i Krčelića prerano pozivao u pomoć Prusa. Tačno je doduše da je Ivan Prus u djelu *Memoria beneficiorum a Collegio Societatis Jesu Zagrabienisi acceptorum ab anno Christi Salvatoris MDCVI...*⁸ govorio o gimnaziji, ali Prus nije mislio na filozofski i teološki tečaj, već doista na gimnaziju, dakle na nižu isusovačku školu.⁹

⁶ Drugo godišnje izvjestje o c. k. zagrebačkoj višjoj gimnaziji koncem školske godine 1852, Zagreb 1852, str. 9-16.

⁷ N. dj., str. 15.

⁸ Zagrabiae 1733.

⁹ Pogl. 12. *Mecenates Gymnasij Zagrabienensis*, str. 15 i d., u kojem daje popis dobročinitelja i njihovih darova gimnaziji od 1608. do 1732. g.

Gotovo s istom oštrinom kao i Krčelić i bez ikakva historijskog prilaza problemu, iako historičar, pristupa tom pitanju Matija Mesić u svom govoru povodom otvaranja Sveučilišta 1874. g.¹⁰ Iako je on donio i tekst saborske potvrde Leopoldova privilegija iz 1671. g.¹¹ u kojem nije bilo nikakva spomena o nekim posebnim zahtjevima isusovačkih predstavnika na saboru, on je, zaveden od Krčelića, zaključio: »Za ta svoja prava i slobostine svoje, kao što i za prava krune kraljevske nazrievahu oni velik užtrb u tom, što se je od njih zahtievalo od strane Jezuita da traže potvrdu kraljevske povelje u generala jezuitskoga.«¹² Kako »tomu zahtjevu nehtjedoše stališi zadovoljiti, a buduć da niti Jezuite, u svem svojem školstvu što veću neodvisnost tražeći, nisu htjeli popustiti, zato se povelja kralja Leopolda nikada posvema neizvede i zagrebačka akademija bijaše odsudjena da nestupi sada u red najviših sveučilišta«. Dakle, i prema njegovu su tumačenju isusovačkom neuspjehu krivi neuslužni staleži i tvrdoglavnost isusovaca. Uza sve to, Mesić je bio bliže prikazu stvarnoga razvitka kad je dodao: »Nu ako i nije bila akademija obskrbljena svimi povlasticami sveučilišnimi, njezin se razvoj ipak tim ne zaustavi. K znanostim, koje su od prije bile na njoj predavane, nadodju kašnje nauka prava kanoničkoga i theologija scholastična.«¹³

Kada je Antun Cuvaj prvi pristupio sabiranju *Građe za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije*,¹⁴ imao je dakako prilike da prouči i probleme u vezi s isusovačkim školama. Iako je vrlo dobro poznao sistem isusovačkog školstva,¹⁵ on je uglavnom ostao kod Krčelićeva tumačenja, dodavši mu svoje. Tvrdi, da staleži nisu htjeli da Leopoldovu povelju potvrdi general isusovačkog reda zato što nisu dopustili »da jošte iznad kralja tkogod ima vlast u njihovoj zemlji«. Kako ni on nije pošao u dublje istraživanje uzroka, a nije se služio izvorima za to pitanje, zaključio je da je isusovačka akademija ostala »bez povlasti po kralju joj podijeljenih, razvijajući ipak smjerom nauke skolastično-humanistične«. ¹⁶ Kod takve se formulacije nužno nameće zaključak da akademija nije ni postojala kao sveučilišni zavod.

Zato i jest Rudolf Horvat napisao 1918. g. članak *Kako je zagrebačka gimnazija god. 1669. dobila naslov »akademije«*. Govoreći i dalje u članku o »akademiji«, a ne o akademiji, on je ustvrdio da »zagrebačka

¹⁰ Spomenica za svetčano otvorenje Kralj. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, prvoga hrvatskoga, dana 19. listopada 1874, Zgreb 1875.

¹¹ N. dj., str. 109.

¹² N. dj., str. 90.

¹³ N. dj., str. 91.

¹⁴ *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, Zagreb 1910.

¹⁵ N. dj., str. 205-7.

¹⁶ N. dj., str. 314.

gimnazija ipak žalibože nije sačuvala velika privilegija što ih je g. 1699. dobila od kralja Leopolda [...] To je velika šteta za Hrvatsku, jer smo mi eto već g. 1669. mogli doći do sveučilišta, koje se uistinu otvorilo tekar god. 1874«. ¹⁷

Međutim, kad se Vjekoslav Klaić prihvatio g. 1925. zadaće da u Spomenici Sveučilišta kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu (1874—1924) govori o *Pretečama sveučilišta*, nije se uopće zaustavio na tom pitanju. Vjerojatno je to učinio zato što je drugačije od svojih predšasnika gledao na problem. I on je zagrebačku akademiju svrstao među preteče Sveučilišta, ali je filozofski i bogoslovski tečaj ili studij još i prije 1669. g. nazvao akademijom. Zato su, prema njegovu mišljenju, isusovci stali 1669. g. raditi na tome da se njihova akademija uzvisi na sveučilište i to im je pomoću kralja Leopolda i uspjelo. ¹⁸

Od dotadašnjih priloga ili manje-više usputnih bilježaka o isusovačkoj filozofiji i teologiji razlikuje se disertacija Miroslava Vanina: *Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1773*. ¹⁹ Budući da je on radio na izvornom materijalu koji autori do njega nisu imali u rukama, on je — što se tiče pitanja o kojem ovdje raspravljamo — bio mjerodavniji od svojih predšasnika. Prije svega, Vanino je zabacio Krčelićevu tvrdnju o uzroku zbog kojega nije došlo do osnivanja sveučilišta. Krčelićevu se »prikazivanju protivi prije svega činjenica, da su Isusovci sami zaiskali od hrvatskoga sabora potvrdu i prihvata povelje i to s motivacijom da inače, tj. bez saborske potvrde i prihvata dobiveni privilegij ne bi vrijedio«. Protive mu se također pisma tadašnjeg generala reda Pavla Olive austrijskom provincijalu Adamu Aboedtu i zagrebačkom rektoru Petru Merkašu. Iz tih pisama saznajemo da je bivši rektor zagrebačkog kolegija Filip Kaušić »bez znanja viših starješina isposlovao carsko-kraljevski privilegij, a takav se postupak protivi ustanovama reda«. ²⁰ Vanino, na žalost, nije donio čitav tekst pisma koji se odnosi na to pitanje, nego samo odlomke iz kojih se razabire: 1. da general reda ne odobrava upotrebu akademskih naslova; 2. ne dopušta da se »vrše nekoji akademski čini«; 3. one koji se budu protivili ustanovama reda provincijal će kazniti, »ali oprezno da se ne bi derogiralo privilegijama i milosti: ne frenanda licentia privilegiis et gratiae derogetur« ²¹ (13. kol. 1672); 4. general reda primio je kraljevski privilegij, jer je napisao: »Iura quidem et privilegia gymnasio iam

¹⁷ Nastavni vjesnik XXVI, 1918, str. 431.

¹⁸ N.dj., str. 5.

¹⁹ Zagreb 1930.

²⁰ N. dj., str. 21.

²¹ »stežući slobodu ukinulo povlastice i milosti«.

acquisita rata firmaque esse volo»;²² 5. smatrao je da je zasad dovoljno ako se na osnovi privilegija preda isusovcima zaštita nad studentima u tom smislu da ih oni smiju kažnjavati i težim kaznama bez gradskoga magistrata. Odluka o akademiji neka se odloži kako bi se čitava stvar mogla u miru promisliti.²³ Generalova je pisma Vanino popratio ovim riječima: »Red se dakle Isusovački u to doba (1672) bavio mišlju da se zagrebački zavod pretvori u pravo sveučilište. Dašto za to je trebalo osnovati još druge fakultete, isprva barem teologijski pa onda juridički i medicinski«. Pošto je nabrojio još neke pokušaje osnivanja sveučilišta,²⁴ kako ga Vanino shvaća, on je zaključio: »To je sve što znamo o snovanju zagrebačkoga sveučilišta. *Ovo pitanje ostaje dakle neriješeno.* Moglo bi se nagađati ovo ili ono, zašto se barem nisu podjeljivali akademski stepeni, no od nagađanja tu nema nikakve koristi, pa valja čekati, dok se nađu još koja vrela, ako ih ima».²⁵

U većini kasnijih priloga prepričava se Vaninov tekst i njegovi zaključci bez obzira na to što je nekoliko godina poslije njegove disertacije Franjo Fancev izdao izvatke iz Historije isusovačkog kolegija, građu koja je mogla ako ne riješiti, a ono osvjetliti pitanje akademije i sveučilišta.²⁶

Međutim, bilješke razbacane po različitim časopisima ili novinama nisu pobuđivale naročitu pozornost sve do pojave ideje da se prilikom pogodne obljetnice proslavi postanak Zagrebačkog sveučilišta. Kad je 1942. g. Hrvatsko sveučilišno društvo predložilo Hrvatskom sveučilištu da se proslavi 275. godišnjica njegova postojanja, onda je sveučilišni senat na osnovi izvještaja senatskog odbora (sačinjavali su ga F. Fancev, Gj. Gračanin i A. Dabinović) jednoglasno zaključio »da u tom predmetu dalje više ne uređuje« (14. VII 1942). Odbor je u svom pismenom dopisu izjavio da dan izdanja Leopoldova privilegija (23. IX 1669) »za

²² »želim, dakako, da već stečene povlastice gimnazije budu stalne i čvrste«.

²³ »Sufficit pro interim usus privilegii quoad protectionem studiosorum eosque compescendi et castigandi etiam poena graviore absque imploratione brachii magistratus«. Vidi M. Vanino, Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633-1773, Bog. akademija, sv. 14, Zagreb 1930, str. 21.

²⁴ Vanino smatra, prema pismu biskupa Mirka Esterhazija u kojem se govori »de fundatione academiae«, da se između 1708. i 1722. »mislilo osnovati sveučilište« (n. dj., str. 21). Do istog zaključka vodi ga pismo zagrebačkog rektora A. Zambergera iz 1646. g. u kojem je također riječ o budućem sveučilištu (speratur futura universitas). Zamberger pri tom misli na legat kanonika Tome Augustića. Slični su pokušaji bili, prema Vaninovu mišljenju, i oko 1666, odnosno 1771. g. (n. dj., str. 21-22.).

²⁵ N. dj., str. 22.

²⁶ Vidi bilj. 2.

razvitak Hrvatskoga sveučilišta nikad nije ništa osobito značio, pa se prema tome on sam po sebi nikako ne bi mogao smatrati nadnevkom osnutka zagrebačkog Sveučilišta«. Odbor je u dopisu nastojao naročito umanjiti vrijednost i značenje Leopoldova privilegija. Zagrebački je kolegij tobože »bio sebi odmah svijestan toga da je Leopoldov edikt bez svake vrijednosti (sine Regni consensu nullum vigorem habiturus), dok ga ne prihvati (promulgira) još i hrvatski sabor, pa je to s tim obrazloženjem god. 1671. i bilo propisno zatraženo od hrvatskog sabora i ovaj mu je zatraženo odobrenje priznao u svojoj sjednici od 4. studenoga 1671«. Zabrane su isusovačkog generala bile razlogom da u XVIII st. »nitko nije ni pomislio da bi zagrebačka bivša isusovačka akademija radi Leopoldova edikta imala u ugarsko-hrvatskom školstvu zauzeti izuzetan položaj [...]« Sve to pokazuje, tvrde članovi senatskog odbora, da je Leopoldov privilegij »krivnjom viših isusovačkih vlasti ostao uvijek komad papira bez vrijednosti. *Prema tome na njegovu se nadnevku za Zagreb ne da ništa graditi*«.

No, članovi su se odbora ipak ustručavali sasvim odbaciti misao o nekoj proslavi, pa su zaključili ovo: budući da je »inače sasvim promašeni edikt« Leopold izdao »za jednu već tada postojeću zagrebačku visoku školu, za trogodišnji filozofski tečaj (akademiju) zagrebačkog isusovačkog kolegija, koji je svoj rad i svoje djelovanje s odobrenjem i pristankom i generala isusovačkog reda i provincijala austrijske provincije pa i s pristankom hrvatskog sabora započeo već 6. studenoga 1662. [...] Leopoldov edikt izdan 7 godina kasnije u pitanju osnutka zagrebačkog visokog školstva i današnjeg sveučilišta *ne može uopće dolaziti u obzir kao neka fundaciona isprava*«. Zato i nema opravdana razloga »da se osnutak visokoškolskog rada i djelovanja u zagrebačkoj akademiji, na koju će se 1874. nastaviti i rad hrvatskog sveučilišta, ne računa od dana 6. studenoga 1662«. I kao da doista nije bilo razlike između filozofskog tečaja i kasnije akademije, članovi senatskog odbora predlažu »da se pokrenuto pitanje nadnevka osnutka Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu utvrdi s godinom 1662., a ne, kako je podneskom Hrvatskog sveučilišnog društva predloženo, s god. 1669«. Razlozi su, kako navode, »narodna zahvalnost« prema osnivaču filozofskog tečaja Nikoli Dijaneševiću koji je dao »i potrebna sredstva, a izradio i sve potrebne dozvole, da se u zagrebačkom isusovačkom kolegiju već 1662. mogla otvoriti visokoškolska 'filozofija', koja je u ona vremena uopće predstavljala temelj svakog sveučilišnog studija«. Izvjestitelji su se za podlogu svoga izvještaja pozivali na »opće poznate činjenice« i »literaturu pristupnu i poznatu hrvatskim stručnjacima«. ²⁷

²⁷ Spis se nalazi u arhivu Sveučilišta (Rektorata).

Nije teško razabrati da su članovi senatskog odbora, u želji da ipak nešto sačuvaju za proslavu, poistovjetili pojam filozofskog studija ili tečaja s akademijom zavaravajući i sebe i druge s prijedlogom da se osnutak hrvatskog sveučilišta prebaci u 1662. g. Za takav prijedlog nisu imali nikakvu »legalnu« podlogu, već su naprotiv mimoilazili vrlo važne činjenice koje su govorile protiv njihova prijedloga. Svakako im najviše treba zamjeriti to da su potpuno poricali vrijednost Leopoldovu privilegiju.

S mnogo treznijim prosuđivanjem, koje vodi računa o svim elementima povezanim uz problem, pristupa problematici 1948. g. Marijan Horvat u svom referatu o 280. godišnjici visokoškolske nastave u Zagrebu.²⁸ On je s pravom stao na stajalište da se iz isusovačke akademije »i njezinih povlastica izgrađuje neprekinuto kroz dva stoljeća visokoškolska nastava, koja dobiva svoj konačni organizacioni oblik u današnjem zagrebačkom Sveučilištu, koje je formalno otvoreno g. 1874, dakle prije 75 godina«. Horvat konstatira da na osnovi sačuvane građe nije teško dokazati »potpuni formalno-organizacioni i sadržajno-stvarni kontinuitet zagrebačke visokoškolske nastave od isusovačke akademije i Leopoldove diplome iz g. 1669. do otvaranja modernog sveučilišta g. 1874«. Međutim, govoreći o Dijaneševićевой zakladi i nastojanjima oko osnivanja filozofskog fakulteta, Horvat se nije dovoljno jasno izražavao, čime je u čitalaca mogao pobuditi sumnje u svoju inače ispravnu tvrdnju o kontinuitetu visokoškolske nastave u Zagrebu od sedmog decenija XVII stoljeća. Naime, on je ustvrdio da je 6. IX 1662. otvoren »studij filozofije«, koji je proširen na tri godišnja tečaja kao i na ostalim filozofskim fakultetima takvih akademija«. Ako čitaoca ne upozorimo sasvim jasno da je u školstvu XVII st. takva »viša škola« bila pravi fakultet, onda će on lako pomisliti da je u kasnijem tekstu ta »viša škola« nazvana fakultetom samo zato da se spasi ugled postavljene teorije o počecima visokoškolske nastave u Zagrebu. Horvat je zatim bio ponovo nedovoljno jasan kad je u daljem izlaganju ustvrdio da su isusovci »stali raditi na tome da se njihova akademija uzvisi na sveučilište poput isusovačkih sveučilišta u Trnavi i Gracu«, jer su isusovci molili Leopoldovu potvrdu za Dijaneševićevu zakladu i privilegij akademije za svoju gimnaziju. Tumačeći Leopoldov privilegij, Horvat je također iz njega želio izvući više nego što mu je tekst dopuštao. Kazao je da je »ovom poveljom [...] dobila zagrebačka akademija sva prava i privilegije, što su ih imala ostala sveučilišta u srednjoj Evropi«, što nije sasvim tačno. Gimnazija je dobila prava akademije, a car je obećao da

²⁸ 280-godišnjica visokoškolske nastave u Zagrebu, Sveučilišni list I, br. 1, 1. I 1950.

će poraditi na njenu utjelovljenju u bečki ili gradački (isusovački) univerzitet. Međutim, Horvatova je naročita zasluga da je podvukao važnost Leopoldova privilegija za kasniji život zagrebačke akademije istakavši da je na osnovi njega akademija bila izuzeta »ispod jurisdikcije redovitih gradskih sudova u Zagrebu«. Ali je tačna njegova konstatacija da su sva ostala prava u Leopoldovu privilegiju ostala neiskorištena. Najzad, u tumačenju kasnijeg postupka isusovačkog generala prema zagrebačkim isusovcima Horvat se nije udaljio od Vanina.

Izuzetak u već dosta narasloj literaturi ne čini ni najnoviji prilog Vladimira Bazale koji se gotovo trideset godina bavi poviješću naše visokoškolske nastave.²⁹ U posljednjem članku iz te problematike³⁰ zastupa dotadašnje mišljenje da »trajni kontinuitet visokoškolske nastave u Zagrebu pokazuje isusovačka visoka škola, kasnije Sveučilište na Gradecu (Griču) u Zagrebu«. Iako je posve ispravno konstatirao da je u isusovačkom kolegiju počela već 1632. g. visokoškolska nastava, ipak je, govoreći o otvaranju filozofskog tečaja, ponovo ustvrdio da je »6. studenoga 1662. svečanim načinom započela visokoškolska nastava u Zagrebu«. Ta se visoka škola, prema Bazali, zvala *Academia scientiarum* ili Akademija znanosti, što nije tačno.³¹ Ne razlikujući posve pojmove: akademija i sveučilište, on stvara zaključak da je spomenuta isusovačka škola »bila visokoškolska ustanova najvećega stepena, kao što su u ono doba bila sva ostala sveučilišta ili akademije«. U komentaru Leopoldova privilegija nalazimo netačnih tvrdnji, koje su poslije svih izrečenih sumnji u najmanju ruku neprihvatljive. Teško je poslije svih dosadašnjih raspravljanja jednostavno prihvatiti kao najvažniju i jedinu tvrdnju da je »Leopold I uzakonio i pod svoje okrilje primio Dijaneševićevu za-

²⁹ Vidi: Od kada postoji sveučilište u Zagrebu, Knjižnica prijatelja Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, sv. 5, 1940; Stopama naše visokoškolske povjesnice, *Alma mater croatica* VII, 9-10, 1944; Kako je staro zagrebačko sveučilište? *Obzor*, br. 276 od 28. studenog 1946; Reminiscencije uz 300-godišnjicu visokoškolske nastave u Zagrebu, Zagreb 1962.

³⁰ Preteče, osnutak i razvoj sveučilišta u Zagrebu do 1918. godine, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, Zagreb 1965, str. 51-82.

³¹ N. dj., str. 53,55. Da se zagrebačka akademija nije prije 1773. g. nazivala *academia scientiarum*, pokazuju najbolje, osim teksta historije kolegija, one teze ili knjige koje su štampali studenti ili absolventi akademije. Već u prvoj štampanoj tezi koju 1669. g. brani Ivan Desput — pod redovnim profesorom F. Jambrekićem, autorom djela *Philosophia peripatetica* — kandidat se naziva: »AA. LL. et Philosophiae auditor emeritus«; on je, dakle, *artium liberalium et philosophiae auditor* (vidi Građa za povijest, 101-2.). I Pejačević je npr. »artium liberalium et philosophiae professor« u službenoj tituli 1714, g., iako on te godine predaje metafiziku. Prema tome, akademija se zvala ili bismo je mogli zvati *akademija slobodnih umjetnosti i filozofije*, ali ne znanosti.

Nije teško razabrati da su članovi senatskog odbora, u želji da ipak nešto sačuvaju za proslavu, poistovjetili pojam filozofskog studija ili tečaja s akademijom zavaravajući i sebe i druge s prijedlogom da se osnutak hrvatskog sveučilišta prebaci u 1662. g. Za takav prijedlog nisu imali nikakvu »legalnu« podlogu, već su naprotiv mimoilazili vrlo važne činjenice koje su govorile protiv njihova prijedloga. Svakako im najviše treba zamjeriti to da su potpuno poricali vrijednost Leopoldovu privilegiju.

S mnogo treznijim prosuđivanjem, koje vodi računa o svim elementima povezanim uz problem, pristupa problematici 1948. g. Marijan Horvat u svom referatu o 280. godišnjici visokoškolske nastave u Zagrebu.²⁸ On je s pravom stao na stajalište da se iz isusovačke akademije »i njezinih povlastica izgrađuje neprekinuto kroz dva stoljeća visokoškolska nastava, koja dobiva svoj konačni organizacioni oblik u današnjem zagrebačkom Sveučilištu, koje je formalno otvoreno g. 1874, dakle prije 75 godina«. Horvat konstatira da na osnovi sačuvane građe nije teško dokazati »potpuni formalno-organizacioni i sadržajno-stvarni kontinuitet zagrebačke visokoškolske nastave od isusovačke akademije i Leopoldove diplome iz g. 1669. do otvaranja modernog sveučilišta g. 1874«. Međutim, govoreći o Dijaneševićевой zakladi i nastojanjima oko osnivanja filozofskog fakulteta, Horvat se nije dovoljno jasno izražavao, čime je u čitalaca mogao pobuditi sumnje u svoju inače ispravnu tvrdnju o kontinuitetu visokoškolske nastave u Zagrebu od sedmog decenija XVII stoljeća. Naime, on je ustvrdio da je 6. IX 1662. otvoren »studij filozofije«, koji je proširen na tri godišnja tečaja kao i na ostalim filozofskim fakultetima takvih akademija«. Ako čitaoca ne upozorimo sasvim jasno da je u školstvu XVII st. takva »viša škola« bila pravi fakultet, onda će on lako pomisliti da je u kasnijem tekstu ta »viša škola« nazvana fakultetom samo zato da se spasi ugled postavljene teorije o počecima visokoškolske nastave u Zagrebu. Horvat je zatim bio ponovo nedovoljno jasan kad je u daljem izlaganju ustvrdio da su isusovci »stali raditi na tome da se njihova akademija uzvisi na sveučilište poput isusovačkih sveučilišta u Trnavi i Gracu«, jer su isusovci molili Leopoldovu potvrdu za Dijaneševićevu zakladu i privilegij akademije za svoju gimnaziju. Tumačeći Leopoldov privilegij, Horvat je također iz njega želio izvući više nego što mu je tekst dopuštao. Kazao je da je »ovom poveljom [...] dobila zagrebačka akademija sva prava i privilegije, što su ih imala ostala sveučilišta u srednjoj Evropi«, što nije sasvim tačno. Gimnazija je dobila prava akademije, a car je obećao da

²⁸ 280-godišnjica visokoškolske nastave u Zagrebu, Sveučilišni list I, br. 1, 1. I 1950.

će poraditi na njenu utjelovljenju u bečki ili gradački (isusovački) univerzitet. Međutim, Horvatova je naročita zasluga da je podvukao važnost Leopoldova privilegija za kasniji život zagrebačke akademije istakavši da je na osnovi njega akademija bila izuzeta »ispod jurisdikcije redovitih gradskih sudova u Zagrebu«. Ali je tačna njegova konstatacija da su sva ostala prava u Leopoldovu privilegiju ostala neiskorištena. Najzad, u tumačenju kasnijeg postupka isusovačkog generala prema zagrebačkim isusovcima Horvat se nije udaljio od Vanina.

Izuzetak u već dosta narasloj literaturi ne čini ni najnoviji prilog Vladimira Bazale koji se gotovo trideset godina bavi poviješću naše visokoškolske nastave.²⁹ U posljednjem članku iz te problematike³⁰ zastupa dotadašnje mišljenje da »trajni kontinuitet visokoškolske nastave u Zagrebu pokazuje isusovačka visoka škola, kasnije Sveučilište na Gradecu (Griču) u Zagrebu«. Iako je posve ispravno konstatirao da je u isusovačkom kolegiju počela već 1632. g. visokoškolska nastava, ipak je, govoreći o otvaranju filozofskog tečaja, ponovo ustvrdio da je »6. studenoga 1662. svečanim načinom započela visokoškolska nastava u Zagrebu«. Ta se visoka škola, prema Bazali, zvala *Academia scientiarum* ili Akademija znanosti, što nije tačno.³¹ Ne razlikujući posve pojmove: akademija i sveučilište, on stvara zaključak da je spomenuta isusovačka škola »bila visokoškolska ustanova najvećega stepena, kao što su u ono doba bila sva ostala sveučilišta ili akademije«. U komentaru Leopoldova privilegija nalazimo netačnih tvrdnji, koje su poslije svih izrečenih sumnji u najmanju ruku neprihvatljive. Teško je poslije svih dosadašnjih raspravljanja jednostavno prihvatiti kao najvažniju i jedinu tvrdnju da je »Leopold I uzakonio i pod svoje okrilje primio Dijaneševićevu za-

²⁹ Vidi: Od kada postoji sveučilište u Zagrebu, Knjižnica prijatelja Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, sv. 5, 1940; Stopama naše visokoškolske povjesnice, *Alma mater croatica* VII, 9-10, 1944; Kako je staro zagrebačko sveučilište? *Obzor*, br. 276 od 28. studenog 1946; Reminiscencije uz 300-godišnjicu visokoškolske nastave u Zagrebu, Zagreb 1962.

³⁰ Preteče, osnutak i razvoj sveučilišta u Zagrebu do 1918. godine, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, Zagreb 1965, str. 51-82.

³¹ N. dj., str. 53,55. Da se zagrebačka akademija nije prije 1773. g. nazivala *academia scientiarum*, pokazuju najbolje, osim teksta historije kolegija, one teze ili knjige koje su štampali studenti ili apsolvanti akademije. Već u prvoj štampanoj tezi koju 1669. g. brani Ivan Desput — pod redovnim profesorom F. Jambrekićem, autorom djela *Philosophia peripatetica* — kandidat se naziva: »AA. LL. et Philosophiae auditor emeritus«; on je, dakle, *artium liberalium et philosophiae auditor* (vidi Građa za povijest, 101-2.). I Pejačević je npr. »artium liberalium et philosophiae professor« u službenoj tituli 1714. g., iako on te godine predaje metafiziku. Prema tome, akademija se zvala ili bismo je mogli zvati *akademija slobodnih umjetnosti i filozofije*, ali ne znanosti.

kladu i cijelu Zagrebačku akademiju znanosti i proglasio je sveučilištem«. ⁹² S takvim se opravdanjem ne može prihvatiti Bazalin prijedlog da »se s pravom dan 23. rujna 1669. smatra danom zakonskog postanka zagrebačkog sveučilišta«. Bazali je doduše bilo poznato da je »carski patent«, kako on naziva Leopoldov privilegij, bio 3. XI 1671. ovjerovljen na hrvatskom saboru, ali on šutke mimoilazi postupak isusovačkih vlasti, koje su, kako ga je Vanino upozorio, stavile izvan snage jedan dio Leopoldova privilegija.

Prema tome, nije teško razabrati da su mišljenja bila i jesu vrlo različita i da su autori, pristupajući problemu s različitih stajališta, davali i različite prijedloge o datumu postanka Zagrebačkog sveučilišta. Među negativnim prijedlozima iznenađuje osobito mišljenje senatskog odbora Sveučilišta iz 1942. g., jer su članovi odbora tada već vrlo dobro poznavali razvitak visokoškolskih ustanova u čitavoj Hrvatskoj i očito su namjerno prešutjeli i pavlinsko visoko školstvo, kao i ostale isusovačke škole kako bi lakše dali prednost zagrebačkoj filozofiji. Karakteristično je također da su autori ili potpuno zabacivali Leopoldov privilegij ili su u njemu vidjeli više nego što on sadržava. Onaj pak tko se odlučio da dâ prednost privilegiju, nije se osvrtao na postupak isusovačkih vlasti, generala i provincijala poslije 1669. g. Spomenutoj literaturi naročito nedostaje poznavanje isusovačkih izvora — dakle Historije isusovačkog kolegija, kao i razmatranje čitava problema u svjetlu prosvjetnih prilika XVII i XVIII stoljeća. Izuzetak čini donekle M. Horvat.

II

O visokoškolskoj nastavi u XVII i XVIII st. u Hrvatskoj najbolje smo upućeni iz izvornog materijala koji je pripadao pavlinima i isusovcima kao jedinim redovima s visokoškolskom nastavom. Historiografija o školskom radu i poglavskih pavlina i isusovačkih škola u Hrvatskoj počinje s prvim redovničkim historičarima koji su u analima, historijama ili kronikama bilježili najvažnija kulturna zbivanja u svom redu. Redovničke bilješke, iako na njima ponekad rade najučeniiji muževi, ne prelaze obično, osobito u XVII st., okvir jednostavnog kronološkog redanja najvažnijih podataka o školama i studijima, ali su uza sve to i dosta pouzdani i, vrlo često, jedini izvori.

Komentar u vrijeme osnutka filozofskog tečaja na Gradecu piše u Historiji kolegija prvi službeni kolegijski historičar — Baltazar Milovec. On se prihvaća pisanja upravo u doba Leopoldova privilegija isusovač-

⁹² N. dj., str. 57.

koj gimnaziji — naime 1670. g. — pa nam je njegovo tumačenje utoliko dragocjenije što je doživio i proživio ne samo privilegiranje nego i reakciju koju je Leopoldov privilegij izazvao kod generala isusovačkog reda.

Milovec je, nastavljajući Habelićev rad na Historiji kolegija,³³ zadržao i njegov stil i način rada, pa je u vijesti o isusovačkim školama upletao i najvažnija politička zbivanja u gradu. Upravo kronika za 1662. godinu, u koju će unijeti i vijest o početku filozofskog tečaja, počinje riječima da je to bila godina u kojoj su se miješali žalosni događaji s radosnima.³⁴ Milovec se prisjeća mnogih pogreba, a naročito onoga Jurja Frankopana Tržačkoga, velikog isusovačkog zaštitnika, koji je nastojao preseliti isusovce u Karlovac. Na njegovu je grobu sam Milovec održao govor »croatico idiomate«. Kroničar vrlo pozorno prati npr. nezadovoljstvo hrvatskih velikaša i zanimljivo je da »initium tumultus Zrinianae« (početak bune Zrinskog) stavlja u 1661. godinu, a u isto vrijeme stavlja i početak »strašnog sukoba« (terribilis tumultus) između kneza Franje Frankopana i Gradeca.³⁵ Sukob se stvarno vodi s Katarinom Frankopankom, ženom Petra Zrinskoga. Isusovci su posrednici između zavađenih stranaka, ali im posrednička uloga donosi neprilike s obzirom da se, kako Milovec tvrdi, bijes Katarine okrenuo protiv njih. Prije nego što će prijeći na »veselije vijesti«, Milovec bilježi još jednu »tužnu« vijest o tome kako je jedan đak gimnazije (studiosus mediae classis grammaticae et civilis filius) bio uhvaćen u krađi, zatvoren i poslije nekoliko dana osuđen na vješala, ali je na mnoge molbe pomilovan na očito blažu smrt odrubljenjem glave. Taj je đak doduše bio uhvaćen u vrijeme jesenskih praznika, ali je prije nego što mu je bila proglašena smrtna osuda izbačen iz škole.³⁶

³³ Prvi je historičar bio Djuro Dobronoki koji je započeo rad 1628. i napisao povijest od 1606. do 1621. g. Tek 1655. pristupa ponovo radu Juraj Habelić koji sastavlja povijest samo do za 1622. godinu, a njegov rad tek poslije 20 godina nastavlja Baltazar Milovec. On je, radeći na Historiji sedam godina, opisao čitavo razdoblje od 1623. do 1673. te je uz Dobronokija bio najuspješniji historičar zagrebačkoga kolegija. Vidi Građa za povijest, str. 4-6.

³⁴ »Annus hic tristia miscuit laetis, funeribus plenus...« (Građa za povijest, str. 88).

³⁵ Građa za povijest, str. 87-88; Markižev je sluga, kaže Milovec, bio zbog nekog zločina zatvoren u gradski zatvor i kad na zahtjev Frankopana nije bio pušten, Frankopan je htio silom provaliti u sučevu kuću. Kad je našao zatvorena vrata, pucao je na prozore, a građani su mu na to nasilje odgovorili tako da su zatvorili gradska vrata i skupili svoje vojnike na trgu. Tada su isusovci posredovali i izmirili markiza i njegovu sestru Katarinu s građanima.

³⁶ »... in furto intempesta nocte deprehensus, orto sole, publico carceri mancipatus et post paucos dies ad restim condemnatus per gratiam tamen

Namjerno smo se zadržali na toj Milovčevoj bilješci da pokažemo kakav je bio položaj isusovačkih đaka — što se gradske i redovničke jurisdikcije tiče — prije izdanja Leopoldova privilegija i u doba kad se otvara filozofski studij.

Svjestan da je kroniku u 1662. godini ispunio dosta tužnim podacima, Milovec prelazi i na »malo veselije« bilješke.³⁷ Prva je vesela vijest ova: »*Ove je godine 6. studenoga počeo filozofski studij*«³⁸ u kojem je bio prvi profesor — pa ga zato kao zaslužna muža, kaže Milovec, treba navesti — o. Stjepan Glavač, Hrvat Varaždinac.³⁹ On je imao najprije 50 đaka, nastavlja kroničar, a zatim i više. Za početak je filozofskog studija zaslužan zagrebački prepozit Nikola Dijanešević koji je darovao 5000 florena za uzdržavanje triju profesora; njegov je dar potvrdio i odobrio general reda Pavao Oliva, dopustivši mu ujedno da nosi titulu »*osnivač zagrebačke filozofije*« (fundator philosophiae Zagrabiensis).⁴⁰ »Neoprofesor«, tj. S. Glavač, održao je povodom otvorenja latinski govor koji je bio štampan.⁴¹

Prema tome, Milovec je u Historiji zagrebačkog kolegija kratko izvijestio o otvorenju filozofskog tečaja, koji on naziva studijem.

Već je iduće godine održana svečana javna disputacija o uvodnim tezama iz logike koja je isto bila štampana. Pokroviteljstvo je nad njom također preuzeo sam Dijanešević.⁴²

Što je za đачki život značilo otvorenje ove visoke škole, pokazuje jedna vijest iz Historije u toj godini. Milovec javlja da je osnovano još

multis precibus obtentam sub patibulo capite imminutus est ense carnificis, Captus quidem fuerat durantibus autumnu feriis, sub initium tamen scholarum priusquam capitalem sententiam audiret, publico programme e numero studiosae iuventutis expunctus est«. Građa za povijest, str. 90.

³⁷ »Paulo laetiora notemus«. Građa za povijest, str. 90.

³⁸ »Datum hoc anno initium studio philosophico die 6. 9-bris«.

³⁹ «... primo professore ideoque merito hic nominando P. Stephano Glavač Croata Varasdinensi«. Građa za povijest, n. mj.

⁴⁰ »Datum initium post invocatum Divini Spiritus pneuma, solemniter pontificante Rmo Dno Nicolao Dijanešević, praeposito maiore Ecclesiae Zagrabiensis, qui flor. 5000 contulit pro alendis tribus philosophiae professoribus, qua sua munificentia annuente A. R. P. nostro generali Joanne Paulo Oliva obtinuit titulum fundatoris philosophiae zagrabiensis«. Građa za povijest, n. mj.

⁴¹ »Divinis absolutis, dixit neoprofesor ad novos Aristotelis primipilos latinam orationem perelegantem, quae etiam typis edita«.

⁴² »Habita prima eaque solemniter disputatio de Prolegomenis logicae thesibus impressis proposita sub auspicijs Rmi Dni praepositi Nicolai Dijanešević, cursus istius fundatoris.« Milovec dalje priča kako je svim prisutnima ova prva javna disputacija bila neobična i kako je samome Dijaneševiću izmamila suze (Hic primae concertationis actus auditoribus visus est insolitus, utpote hactenus non visus, ipsi tamen Rmo Dno fundatori interni solatij excivit lacrimas).

jedno đачko udruženje, jer je broj đaka tako porastao da su đaci gimnazije, odijelivši se, osnovali svoju posebnu organizaciju (*sodalitas discipulorum inferiorum*). U jedno su udruženje ušli filozofi i retori, a u novoosnovano svi »niži« (*poetae, syntaxistae, selectiores grammatae*).⁴³ Oba su udruženja nosila ime B. D. Marije, jer se njen kult naročito njegovao u isusovaca.

Kad je 1665. g. svršavao prvi trogodišnji tečaj filozofije (*absolutus . . . primus inchoatae ante triennium philosophiae cursus*), Milovec se mogao pohvaliti da su šestorica završenih filozofa branila svoje teze — koje su, kao i one ranije, bile štampane — i to iz »*universae Aristotelis doctrinae*«. ⁴⁴ Te je godine obolio profesor logike, a studenata je bilo tako malo da se isusovcima nije isplatilo pozvati novoga profesora, tako da je filozofski tečaj bio bez nastave fizike i samo su dva profesora tumačila Aristotela.⁴⁵

Međutim, osnivač je tečaja ispunio najzad 1666. g. svoje obećanje i dao novac za izdržavanje i trećeg profesora. Tako je, kaže Milovec, omogućio studij onima koji filozofske discipline ne žele studirati u tuđini. Isusovački će kolegij uvijek plaćati za takva tri profesora.⁴⁶ Potpomognuti ovim novcem, kao i drugim zakladama, isusovci su 1667. g. mogli ponovo početi nastavu na filozofskom tečaju.⁴⁷

⁴³ Isusovačka je gimnazija imala više i niže razrede ili odjele; »gramatički« su razredi niži (*parvistae, principistae i syntaxistae*), a poslije njih su slijedila dva viša koja su imala zajednički naziv »*humaniores*«. To su poetica i rhetorica (peti i šesti razred). Prema tome, retori su zajedno s filozofima, studentima novoga tečaja činili jedno, starije đачko udruženje.

⁴⁴ »*Nam e scholis absolutus elabente aestate primus inchoatae ante triennium philosophiae cursus plausum tulit, quando in theatrum dedit universae Aristotelis doctrinae egregios quatuor propugnatores, qui thesibus impressis eam publice oppugnandam pro ingenij concertatione proposuerunt*«. Građa za povijest, str. 94.

⁴⁵ U provincijskim su Annuama za tu godinu upisani podaci o broju studenata: moralna teologija je imala 12, metafizika 26, logika 44, a fizika se nije predavala zbog bolesti profesora. Ti se podaci slažu s Milovčevim. Vidi Građa za povijest, str. 94—95.

⁴⁶ »*Accesit et illud Collegio peroportunum, quod Nicolaus Dijanešević, praepositus, fundationi philosophicae, quam anno 1662 inchoaverat pro duobus tantum professoribus alendis, hoc anno pro tertii sustentatione addiderit capitale mille Imperialium, et sic compleverit promissionem suam superadditis etiam literis fundationalibus, quibus suum intentum clare explicat, ut nimirum, ad Dei honorem et pro Patriae bono inque eorum subsidium, qui in exteris philosophicis disciplinis se tradere nequeunt, Collegium hoc semper idoneos tres professores iuxta suum Institutum sustineat; in eum finem se eiusdem Collegii superioribus consignasse tria millia imperialium in certum et securum sive censum, sive proventum investienda*«.

⁴⁷ »*Post completam per dominum fundatorem pro tribus philosophiae professoribus provisionem, additus est duobus tertius, ita ut cursus integer pro-*

Godina zrinsko-frankopanske urote ispunjena je u Historiji kolegija samo tužnim vijestima i o tečaju nema u njoj nikakve vijesti. Tek se u provincijskim Annuama ističe da filozofija zagrebačkoga kolegija nije ništa izgubila na značenju, čime se htjelo istaći da je kurs nepromijenjeno tekao dalje.⁴⁸

No, ni isusovcima nije 1671. godina bila nimalo ugodna, jer je dolazilo do sukoba studenata i đaka s građanima. S namjerom da osvježi čitaoca »veselijim vijestima«, Milovec priča kako je rektor kolegija prijašnjih godina Filip Kaušić »primio za gimnaziju koja je ovdje podignuta od njegova carskog veličanstva povlastice bečke akademije sa svim slobodama i oslobođenjima od gradske vlasti za mladež koja na istom mjestu uči«.⁴⁹

Milovec nam razotkriva glavni uzrok zbog kojega su se isusovci požurili od sabora zatražiti objavljivanje i priznanje, a zatim i potvrdu privilegija. Glavni su uzrok neprijateljstva (hostilitates) između građana Gradeca i njihovih studenata, pa je, kako kroničar otvoreno priznaje, rektor Kaušić, »da bi obuzdao drskost građana, odlučio da ih (tj. privilegije) pokaže prvacima slavnog kraljevstva« i »od njih zatraži prihvaćanje i potvrdu oslobođenja, koje bez pristanka sabora neće imati nikakvu snagu«.⁵⁰

Dakle, isusovci se nisu najprije obratili *saboru*, već »odličnicima«, hrvatskim velikašima. Tada je bez sumnje zaključeno da se privilegij prijavi na saboru kako bi svima bio poznat.

Kroničar, prema tome, nije kazao, kako se obično u historiografiji tvrdi, da bez saborske potvrde i prihvata dobiveni privilegij ne bi vrijedio, već je težište u njegovu kratkom izvještaju položeno na snagu imuniteta podijeljenog u Leopoldovu privilegiju. Drugim riječima, ni

gressum inchoaverit, qui vero triennali labori finem imposuit, octo dedit athletas in arenam...« Građa za povijest, str. 97.

⁴⁸ »Zagrebc. Colleg. Philosophia nihil de superiorum annorum solemni remisit, temetsi sub festa paschalia non nihil ab inconvenientibus malis concussa fuerit. Eam universam aliquot ex thesibus impressis propugnarunt«. Građa za povijest, str. 104.

⁴⁹ »Proxime antecedentibus annis Collegii rector existens R. P. Philippus Kaušić obtinuerat gymnasio isthic erecto a sua Caesarea Majestate privilegia Academiae Viennensis cum omnibus libertatibus et a potestate civili exemptionibus ibidem studiosae iuventuti concessa«. Građa za povijest, str. 105.

⁵⁰ »Haec siquidem cives inter et studiosos tunc vel maxime feruerunt hostilitates, ad refroenandam civium audaciam, placuit illa incltyti Regni proceribus praesentare, ab iisque acceptationem et confirmationem eflagitare immunitatum, sine Regni consensu nullum vigorem habiturarum«. Građa za povijest, str. 105.

hrvatski velikaši i dostojanstvenici, a ni sabor ili gradečka općina nisu imali bilo što dodati ili oduzeti kraljevskom privilegiju; ali, moglo se dogoditi da se imunitet — sudska egzempcija — ne bi mogla ostvariti ili provesti ako tekst privilegija ne bi na saboru bio pročitan. I da kojim slučajem nije bilo oštih sukoba između isusovačkih pitomaca i studenata i gradečkih građana i da kralj nije dao isusovcima imunitet od gradske sudačke vlasti, Leopoldov se privilegij ne bi čitao na hrvatskom saboru kao što nikad nije bio »obnarođen« tekst pavlinskog privilegija koji je također potvrdio kralj Leopold. Prema Milovčevu pričanju, isusovci su dali privilegij banskom namjesniku i zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću, a on ga je dalje predao za javno čitanje kraljevinskom protonotaru.⁵¹

Nije ništa neobično što je, kako tvrdi kroničar, sadržaj privilegija prihvaćen od svih, izuzevši jednoga gradečkog suca koji se suprotstavio privilegiju utoliko ukoliko bi privilegij bio na štetu gradskim slobodama. Kad su od suca zatražili opravdanje njegova prosvjeda, izjavio je da se protivio »ograničeno ili uvjetno«,⁵² misleći pri tom, bez sumnje, na isusovački imunitet koji su oni stekli po snazi Leopoldova privilegija s čitavom svojom nižom i višom školom. Oni su, naime, tada postali posebno tijelo unutar gradske općine, dakle izvan dohvata sudske vlasti gradskog magistrata. No, koliko je god nevješti sudac mislio učiniti dobro svojem gradu, nije imao pravnu podlogu za svoj prosvjed te je njegov istup osuđen i prigovor odbačen, a protonotar je zatim »iussu Regni« potpisao Leopoldov privilegij.

Potpuno svjestan što je za njihov red i škole značila potvrda imuniteta na saboru, Milovec ostavlja potomcima imena dobročinitelja koji su zastupali isusovačke interese. Bili su to zagrebački biskup i »pro-banus«⁵³ Martin Borković, Nikola Erdödy »Regni capitaneus«, zatim župani i podžupani zagrebačke, križevačke i varaždinske županije, turopoljski komes L. Vagić i neki drugi.⁵⁴

⁵¹ »... confirmata, acceptata, et per protonotarium iussu Regni subscripta sunt caesaris Leopoldi privilegia Gymnasio Zagrabiensi concessa«. Građa za povijest, str. 106.

⁵² »Perlecta et ab omnibus acceptata, nemine contradicente, uno Civitatis iudice excepto, qui nomine Civitatis contradixit in tantum, si praejudicarent libertatibus civilibus. Verum iussus suae contradictionis reddere rationem, se non absolute, sed conditionate contradicere respondit, ideoque eius contradictione reiecta...«. Građa za povijest, str. 106.

⁵³ Zanimljivo je da svi historičari kolegija upotrebljavaju za bana titulu pro-banus ili prorex, pa je taj naslov, kojim se na neki način željelo pokazati da je banska čast u kraljevinama zaista odlična, još jedan dokaz posebnog položaja koji hrvatske zemlje uživaju u sklopu habsburških zemalja.

⁵⁴ Građa za povijest, str. 106.

Nije teško razabrati koliko se u tom činu, tj. saborskoj potvrdi isusovačkog privilegija, odražava stoljetna borba što se vodila između gradečke općine i banova koji su neprestano nastojali slobodni kraljevski grad skućiti u pravima i podvrći svojoj sudačkoj vlasti.

Saborska je potvrda izdana 4. studenoga, a istog je dana predana saboru isusovačka tužba protiv gradskog senata. Naime, sam kroničar kolegija priznaje da su 1671. g. bile na dnevnom redu svađe i sukobi đaka s građanima, što je najzad dojadilo magistratu te je u senatu zaključeno »da se ubuduće ne da ni jednom studentu (ili đaku) stan u gradu«. ⁵⁵ Ta je senatska odluka objavljena uz dodatak da će onaj tko je prekrši platiti 12 florena globe. ⁵⁶ Kako je zbog te odredbe nanesena velika šteta isusovačkim školama, isusovci su odlučili predati saboru tužbu protiv gradskog senata. Tužili su Gradec da je izdao takvu odredbu štetnu za čitavo kraljevstvo i za plemićke sinove. Međutim, Gradec se brzo snalazi. Sudac koji prisustvuje saboru ne samo što poriče da je senat takvu odredbu izdao, ⁵⁷ već optužuje isusovce što lažnom tužbom nanose tešku nepravdu gradskim vlastima. Zato članovima sabora najzad ne preostaje drugo već da u duhu optužbe i obrane donesu i odluku. ⁵⁸

Da kroničar nije pri opisu rada sabora pretjerivao, pokazuju saborski zapisnici. Iako su registirani i prema tome pisani vrlo sažeto, dovoljno su opsežni da iz njih razaberemo osnovni sadržaj. Naime, u zapisniku koji za tu godinu ima 11 tačaka, u 10. tački stoji zapisano: »Zatim je privilegij od njegova presvetog carskog i kraljevskog veličanstva zagrebačkoj novoj akademiji javno na saboru pročitano, predano i prihvaćeno, a ipak su prava i slobode kraljevstva ostale sačuvane i na snazi.« ⁵⁹ Dodatak o očuvanju kraljevinskih prava najbolje pokazuje da članovi sabora nisu smatrali da privilegij u bilo čemu dira prava hrvatskih staleža te zato i nisu prosvjedovali pri čitanju privilegija.

⁵⁵ »Tandem cives statuunt decretum in senatus consulto, ne imposterum ulli studiosorum in civitate hospitium praebeatur«. Grada za povijest, str. 105.

⁵⁶ »idque ipsum statutum per Castellatum civibus intimatum sub poena flor. Hungaric. 12, qui secus fecerit«. N. mj.

⁵⁷ »... coram sede Regni iudex praesens negavit tale decretum a senatu esse conditum« (n. dj., str. 105).

⁵⁸ »Proceres porro advertentes angustias animi, quae iudicem premebant, hanc tulere sententiam. Si decretum tale non fecistis, bene factum est, si fecistis, abrogate et numquam facite, ni poenas in lege praescriptas tales contra turbatores experiri velitis«. Grada za povijest, str. 105.

⁵⁹ »Porro privilegium Neo Academiae Zagrabienisj a Sua Sacratissima Caesarea et Regia Maiestate datum publice in Regno perlectum, praesentatum et acceptatum est; saluis tamen Juribus et libertatibus Regni in suo uigore permanentibus«.

Međutim, pravo značenje »javnog čitanja« ili objavljivanja lako će se razabrati ako upozorim da se u posljednjem saborskom članku, tj. u 11, istim riječima daje na znanje objavljivanje dviju grbovnica. Matija Marić i Jakob Bence dali su na sabor svoje »Armales seu Litterae Nobilitares« i one su bile na saboru »predane, objavljene i prihvaćene a da se nitko nije suprotstavio«. ⁶⁰ I njih je, kao i Leopoldov privilegij, čitao i potpisivao protonotar Nikola Patačić iz Zajezde. ⁶¹

Uostalom, da je javno objavljivanje isusovačkog imuniteta od gradske sudačke vlasti bilo potrebno, svjedoči u daljnjem prikazu kolegijske povijesti sam kroničar B. Milovec. U tekstu kronike za 1672. godinu upisuje ovaj tekst: »Zabilježeno je prošle godine [...] da su privilegija dana ovoj gimnaziji od Leopolda Prvoga bila prihvaćena i potvrđena na javnom saboru kraljevstva; ove su istom godine dana 19. svibnja osnažena i potvrđena u praksi«. ⁶² Naime, tada su dva đaka smrtno ranila gradskoga stražara i, kad je senat tražio zadovoljštinu, *sastavljen je poseban iudicium criminale* koji se sastojao od nekih župana i podžupana, od dva isusovca i protonotara. Isusovcima je dakle »u praksi« potvrđen imunitet, jer njihovim đacima smije suditi samo poseban delegirani sud. Milovec je sretan što može napisati da je ta presuda *pridonijela učvršćenju gimnazijskih privilegija*, ⁶³ ali odmah na to nadovezuje prikaz negativnog odnosa generala i provincijala reda prema Leopoldovu privilegiju.

U stvari je već pri objavljivanju vijesti o privilegiju u Historiji kolegija Milovec dodao: »A te su (privilegije) ipak tokom vremena oci provincijali ograničili i stegnuli na pravni postupak.« ⁶⁴

O čemu je riječ — kazat će nam kroničar u tekstu Historije za 1672. g. Naime, on tvrdi da su general i provincijal, poticani najviše od stranih kolegija, žestoko napadali »zablude« (errores) u privilegiju, i to najviše zbog toga »što su se služili naslovima akademija, uzvišeni otac rektor, akademski blagajnik bez njihova znanja i dopuštenja i u odsut-

⁶⁰ »Armales seu Litterae Nobilitares... in Regno praesentatae, publicatae et acceptatae nemine contradicente«.

⁶¹ Zaključci hrvatskog sabora, Sv. I (1631—1693) u redakciji: J. Buturca, M. Stanisavljevića, R. Sučića, V. Šojat i B. Zmajića, Zagreb 1958, str. 316.

⁶² »Notatum est anni proxime antecedentis... privilegia Gymnasio huic a Leopoldo Primo concessa, in publicis Comitijis Regni acceptata ac confirmata esse; hoc demum anno die 19 Maij praxi roborata sunt«. Građa za povijest, str. 107.

⁶³ »Iudicium hoc multum profuit ad stabilienda Gymnasij privilegia...« Građa za povijest, str. 108.

⁶⁴ »Quae (privilegia) tamen successu temporis per patres provinciales limitata et restricta sunt quo ad juridicos processus«. Građa za povijest, str. 106.

nosti kolegijskog rektora«. ⁶⁵ Zato je kasnije, nastavlja Milovec, provincijal Ivan Pavao Oliva izjavio da kraljevski privilegiji »vrijede u redu za popravljavanje razuzdanih učenika i obuzdavanje drskosti građana koji sebi prisvajaju pravo nad našim učenicima«. ⁶⁶ Historiji je bio na kraju te godine priložen Memorijal spomenutog provincijala koji je govorio o njegovim odredbama, ali se nije sačuvao.

Iako još uvijek nisu sasvim jasni motivi koji su tjerali predstavnike isusovačkog reda da rade protiv interesa zagrebačkih redovnika, nema razloga ne vjerovati Milovcu kad se tuži na suparništvo drugih kolegija u provinciji kao na glavni uzrok provincijalova postupka. U svakom slučaju zvuči naivno provincijalova tvrdnja da se naslovi academia, magnificus rector i fiscus academicus ne smiju upotrebljavati zato što su ih tobože zagrebački isusovci uzeli bez znanja i odobrenja generala i provincijala i u odsutnosti zagrebačkog rektora, jer da su isusovačke vlasti htjele, lako bi naknadno odobrile upotrebu zabranjenih titula. Najzad, privilegij je isposlovao zagrebački rektor Kaušić. Generala je očito smetalo *miješanje državne vlasti u isusovačke poslove* i to je bio bez sumnje osnovni uzrok zbog kojega su odlučili iz privilegija brisati ono što po njihovu uvjerenju nije škodilo zagrebačkim isusovcima. Time su spriječili pokušaj zagrebačkih isusovaca da *pomoću vladara, a mimo znanja svojih predstojnika*, dođu do akademskih naslova. General i provincijal poslužili su se svojim pravom i zabranili spomenute naslove, ali su se čuvali da dirnu u onaj dio Leopoldova privilegija koji su i sami smatrali najvažnijim: *podjelu imuniteta!* Ta i njima je u krajnjoj liniji bilo stalo do toga da se obuzda »drskost zagrebačkih građana«.

III

Pregledajmo još jednom sadržaj Leopoldova privilegija⁶⁷ kako bismo mogli stvoriti sud o tome da li je značio za isusovačko visokoškolsko prekretnicu ili nije i smijemo li od toga datuma datirati početak Sveučilišta.

⁶⁵ »... verum mediati superiores uti P. Generalis et P. Provincialis instigati in viola quorundam collegialium exterae nationis, graviter apprehenderunt et succensuerunt errores in hoc processu admissos et illud vel maxime, quod usi sint titulis Academiae, Magnifici Patris rectoris, fisci academici, absque scitu et approbatione eorum et in absentia Collegij rectoris«. Građa za povijest, str. 108.

⁶⁶ »Quae causa fuit, ut postmodum Adm. R. P. noster Ioannes Paulus Oliua declaraverit, in quantum concessa per Caesaream Maiestatem privilegia valitura sint in Ordine ad correctionem studiosorum exorbitantium, et refroenantiam Civium audaciam in vendicando sibi iure in nostros discipulos«. Građa za povijest, str. 108; M. Vanino, n. dj., str. 25.

⁶⁷ Vidi Prilog.

Naprijed je spomenut Milovčev opis Leopoldova privilegija i njegova tvrdnja da je Leopold podijelio zagrebačkoj gimnaziji privilegij bečke akademije. U uvodu se privilegija Leopold poziva na svoje predšasnike ugarske kraljeve koji su se brinuli za očuvanje religije boreći se protiv hereza tako da su kraljevstva Hrvatska i Slavonija sačuvala djedovsku vjeru. A u naše vrijeme, priznaje vladar, u čitavom kršćanskom svijetu za nju se najviše brinu isusovci. Znajući to, nastavlja se u tekstu privilegija, »naš vjerni«, zagrebački prepozit Nikola Dijanešević, koji je vidio kako susjedne zemlje imaju akademije i sveučilišta u kojima uče domaći sinovi i stranci, a mladež njegova živi u tami, osnovao je trostruki filozofski tečaj s tri profesora u kolegiju zagrebačkih isusovaca. Zato nas je, kaže Leopold, rektor kolegija Filip Kaušić zamolio u svoje ime i u ime kolegija da tu potrebnu zakladu učinjenu za spomenuti filozofski tečaj odobrimo i potvrdimo. Potvrdu je Kaušić zamolio najviše zato da bi zagrebačka škola bila jednaka ostalima po kršćanskom svijetu, a osobito onima u austrijskim nasljednim zemljama i njemačkom carstvu. Isusovci su zamolili Leopolda da im izda svečanu ispravu o privilegijima i imunitetu te da njihove škole, kao i kolegij, uzme u svoju osobitu zaštitu, kako bi đaci i profesori mogli poput drugih akademija uživati svoja uobičajena prava i povlastice. Kaušić je zatim zamolio vladara da budu priznati akademski naslovi koje će oni podjeljivati, i da se, najzad, isusovačke zagrebačke škole ujedine s ostalima u provinciji. Rektor Kaušić donio je u Ebersdorf Dijaneševićevu zakladnu ispravu i pokazao je vladaru njen tekst, koji je on unio u svoj privilegij.

Izlazeći u susret Kaušićevoj molbi, Leopold je odlučio prihvatiti, potvrditi i osnažiti svojom carskom i kraljevskom vlašću osnutak akademije i filozofskog studija. Potvrđujući novu akademiju, Leopold je uzima pod svoju i svojih nasljednika osobitu zaštitu, zajedno s čitavim kolegijem, ocima profesorima i studentima, protiv svih onih, koji bi je htjeli napadati kako u granicama Rimskoga carstva tako u Ugarskoj i u ostalim njegovim zemljama. Kralj ne želi, kako kaže, da isusovci budu zbog kriminalnog sudstva smetani u svom vjerskom miru i duhovnim poslovima, a osim toga, prema zakonima kraljevstva, takva jurisdikcija nad njima ionako ne pripada svjetovnoj vlasti; stoga vladar zadržava jurisdikciju nad njima za sebe i svoje nasljednike, odnosno za suce koje će na prijedlog rektora imenovati. Određujući tako, Leopold misli da ne čini ništa protiv zagrebačkog magistrata ili protiv bilo kojeg suca slobodnih kraljevskih gradova, budući da spomenuti suci nemaju pravo suditi ili zatvarati đake, osobito studente. Oni na to nisu imali pravo, kako tvrdi vladar, ni prije osnutka akademije. Ako bi se prema tome dogodilo da gradski magistrat uhvati nekoga učenika ili studenta na djelu, treba da ga odmah preda akademskoj vlasti. No, da se ne bi dogo-

dilo da zagrebačkoj akademiji ili filozofskom studiju nedostaje nešto što im vladar može dati svojom milošću, Leopold određuje da ona uživa sva ona prava i privilegije koje imaju gimnazije, sveučilišta i akademije po Rimskom carstvu i u Austriji. Na osnovi carske povlastice rektor akademije, kancelar, dekani fakulteta, ostali doktori i profesori imaju pravo podjeljivati doktorate, licencijature, magisterij, bakalaureate i sve ostale titule. Tako postavljeni doktori, licencijati, magistri i bakalaurei neka budu priznati na svim evropskim akademijama i neka uživaju sva privilegija i prava itd. kao i drugi koji su takve naslove primili. Privilegija se vladarska odnose i na vanjsko djelovanje (rasprave, izjave, ispitivanje itd.) ili na akademske znakove. Svjedočanstva koja izdaje zagrebačka akademija neka vrijede na svakom mjestu. I najzad — Leopold obećaje da će poraditi na tome da se nova akademija priključi i utjelovi ostalim sveučilištima austrijske isusovačke provincije, osobito bečkom i gradačkom. Napokon, kralj preporučuje novu akademiju ne samo hrvatsko-slavonskom saboru nego i svim drugim ljudima u kraljevinama da je brane, daruju i čuvaju u onom stanju koje joj je on podijelio.

Ako se još jednom razmotri osnovni sadržaj Leopoldova privilegija, neće biti teško stvoriti zaključak što on znači u stvarnom životu zagrebačke akademije i novog filozofskog studija. On je značio prije svega *bitnu promjenu u pravnom položaju isusovačkih škola*. Čitava akademija, dakle više i niže škole, pripadaju od 1669. g. u »višem sudstvu« pod poseban delegirani sud, a ne pod gradski magistrat, odnosno gradske suce. Primjer izvršenja smrtne osude nad jednim đakom 1662. g. koji je bio sin građanskih roditelja, pokazuje da Leopoldove riječi u privilegiju o sudskoj egzempciji isusovačkih đaka prije 1669. g. nisu bile tačne. One su se vjerojatno odnosile na đake i studente plemićkog porijekla, ali ne i na građansku djecu, odnosno seljačke sinove, koji su bili u većini. Utoliko je značajnija za isusovce i njihove škole bila nova Leopoldova odredba. Kako pitanje sistema nastave, nastavnih programa, podjeljivanja naslova i opće organizacije škole, niže i više, nije nikad bilo niti je moglo biti predmetom o kojem odlučuje gradska općina, to je sada sudskom egzempcijom isusovačko školstvo potpuno izmaklo gradskim vlastima. Da se važnost Leopoldova privilegija očitovala najjasnije u toj odredbi, pokazuje već njena prva primjena u praksi 1672. g. Naime, tada je, kao što je naprijed spomenuto, pokrenut kriminalni postupak protiv dvojice studenata koji su iz obijesti, ali ipak smrtno ranili gradskoga stražara.⁶⁸ Bili su to student fizike plemić Juraj Pojatić

⁶⁸ Građa za povijest, str. 107.

(nobilis phisicus) i student logike Varaždinac Ivan Haden. Na posebno delegiranom sudu kojem je predsjedavao protonotar Nikola Patačić — gradečka se općina nije pojavila kao tužilac, jer nije priznavala važnost Leopoldova privilegija! — fiscus je iznio tužbu pred sud. A taj nije jednako postupao s prekršiteljima: Haden je pozvan da dođe pred sud ako ne želi biti prognan, a Pojatiću je kao plemiću dano 15 dana »da se očisti«. Iako je sudu predsjedao, kao što je rečeno, sam protonotar, članovi su suda tako blago postupali s prestupnicima da im se naposljetku nije dogodilo ništa! Milovec sam priznaje da ni sud ni grad nisu poslije sudske odluke poduzimali ništa.⁶⁹ Ne valja smetnuti s uma da su optuženi studenti, iako iz obijesti, ali ipak ubili gradskoga stražara i da bi oni, da nije bilo Leopoldova privilegija koji ih je štitiio od gradske sudačke vlasti, bez sumnje prije 1671. g. izgubili glave.

Još jednom je, 1698. g., htjela gradska općina prisvojiti sebi »pravo nad školskom mladeži«. Tada su gradski stražari uhvatili nekog filozofa koji je navodno pripremao neku »bunu« i zatvorili ga u gradski zatvor. Magistrat je zahtijevao za njega smrtnu kaznu, još uvijek ne priznavajući važnost Leopoldova privilegija. Međutim, delegirani sud, opet pod predsjedanjem protonotara i drugih odličnika, rješava studenta krivnje i ponovo potvrđuje kraljevski privilegij.⁷⁰ Važnost Leopoldova privilegija za sudsku egzempciju još će se lakše shvatiti, istaknemo li da su isusovačke škole u XVII i XVIII st. imale golem broj đaka kojima redovnici vrlo često nisu mogli doći na kraj. Broj je đaka bio uvijek veći od 500!

Međutim, usprkos suprotnim nastojanjima Gradeca Habsburgovci su i dalje, sve do 1746. g., priznavali vrijednost sudske egzempcije isusovačkih škola na Gradecu. Prema nekim podacima iz Historije kolegija čini se da su također poštivali pravo rektora da predlaže vladaru suce ili suca koji će suditi isusovačkim đacima. Opisujući upravo gore spomenuti spor oko priznavanja Leopoldova privilegija historičar kolegija ističe da su isusovci sami postavili suca.⁷¹ Tek vrlo kasno, osamdeset godina poslije izdanja privilegija, za Marije Terezije razabiremo iz pisma zagrebačkog rektora Andrije Zambergera da je sama državna

⁶⁹ »Verum ultra nihil motum est, Civitate ultra nihil movente«. Građa za povijest, str. 108.

⁷⁰ »interceptus quidam philosophus... jure dehinc adversus illum a Magistratu actum et reus capitis postulabatur, imo et impetebantur privilegia caesareo-regia, sed substituti a nobis iudicis, Regni protonotarij aliorumque virorum dignitate illustrium calculo res definita est, scholasticus a poena omni immunis denunciatus et privilegia caesareo collata favore rata, agnita eorumque robor et formitas declarata«. Građa za povijest, str. 133.

⁷¹ Građa za povijest, str. 133.

vlast radila na tome da oduzme isusovcima pravo imenovanja ili prijedloga za rektorova sudskog zamjenika. Mimoišavši dotadašnji običaj, Marija Terezija je postupak protiv dvojice isusovačkih đaka predala Ugarskoj dvorskoj kancelariji. Rektor Zamberger je pokušao preko svojih ljudi u Beču isposlovati bar takav privilegij kakav je još od početka XVII st. uživao gradački univerzitet, tj. da je isusovcima dopušteno odabrati i pozvati jednog ili više plemića, doktora prava ili časnih građana da presuđuju u parnicama, osobito kriminalnim, njihovih đaka i drugih akademiji podložnih lica.⁷² Vanino pretpostavlja da Zamberger nije uspio u svom nastojanju i da je Marija Terezija ipak svoju volju provela.⁷³ To bi značilo da su isusovci vjerojatno tek 1746. g. izgubili pravo imenovanja akademijskih sudaca, zbog čega su došli u dosta težak položaj jer su dosad mogli birati ljude za koje su unaprijed znali da će zastupati njihove interese.

Iz spomenutoga Zambergerova pisma saznajemo i to da je bila u život provedena još jedna Leopoldova odredba iz privilegija. Naime, pišući svome čovjeku u Beč, Zamberger ga savjetuje neka se pozove na pravo gradačkog sveučilišta »s kojim je naša (akademija) sjedinjena«.⁷⁴ A Leopold je doista obećao 1669. g. da će poraditi na sjedinjenju zagrebačke akademije s gradačkom ili bečkom.

Prema tome, nitko ne može poricati izvanrednu važnost Leopoldova privilegija upravo u toj, za život zagrebačke akademije najvažnijoj tački. Isusovci — ili tačnije: njihove škole — postaju »corpus separatum« na Gradecu i u takvu privilegiranom stanju ostaju sve do ukinuća reda 1773. Ima, dakle, dovoljno opravdana razloga da se već na osnovi toga dijela Leopoldova privilegija 1669. godina smatra prekretnicom u životu zagrebačkog filozofskog studija ili akademije uopće. I to bez obzira na to što su se drugim nekim odredbama u privilegiju oduprli general reda i provincijal i uspjeli spriječiti njihovo provođenje u život.

Naime, prema Milovčevu svjedočanstvu, provincijalu su Pavlu Olivi smetali najviše akademski naslovi i zagrebačkim isusovcima nije zaista preostalo drugo već da se tih naslova odreknu. Ali, ne zauvijek. U XVII st., dok je još ova zabrana bila svježja, službeni historičari kolegija i škole ne upotrebljavaju naziv akademije. Kako je, međutim, sjećanje na neugodnu zabranu blijedilo, počinju se — bez ikakvih stvarnih promjena u nastavnim planovima — isusovačke škole, više i niže, nazivati *licejem*

⁷² Tekst iz zakladnice gradačkog privilegija od 1. XII 1602 vidi M. Vanino, n. dj., str. 28.

⁷³ M. Vanino, n. dj., str. 29.

⁷⁴ M. Vanino, n. dj., str. 28.

ili *akademijom*. Neki isusovački historičari upotrebljavaju termin akademija samo za višu školu, dakle za filozofiju i teologiju, dok drugi, i to većina, misle pri tom na sve škole.⁷⁵ Za problem o kojem je ovdje riječ nije ta terminologija toliko odlučna.⁷⁶ Odlučna je, naprotiv, činjenica da se filozofski tečaj, koji je počeo radom 1662. g., nije prije izdavanja Leopoldova privilegija nazivao akademijom, već filozofskim studijem ili tečajem.⁷⁷ Tečaj je osnovan pri gimnaziji te zato Milovec i tvrdi da je njihova gimnazija dobila privilegija bečke akademije.⁷⁸

Kako nema sumnje da su isusovački historičari upotrebljavali u Historiji kolegija ispravne izraze za svoje visoke škole, ostaje nam jedino zadaća protumačiti što u rječniku XVII i XVIII st. znače stvarno ti termini, odnosno ispitati kakav je sistem isusovačkog visokog školstva u tom razdoblju.

Evropsko visoko školstvo počinje od XVI st. dobivati nove oblike. Upravo se tada lome okviri srednjeg vijeka, škole se teritorijaliziraju na čitavu području zapadne i srednje Evrope. Školstvo u katoličkim i protestantskim zemljama razvija se sve više u širinu i od nekadašnjih crkvenih ustanova ili ustanova u crkvenim rukama škole postepeno postaju manje ili više državni zavodi. Svaka javna vlast — pa i ona koja za takav pothvat nije bila sposobna — želi imati svoje niže i više škole. Ako to već nije mogao biti univerzitet, do kojega se zbog velikih troškova i posebnih povlastica jedva moglo doći, osnivale bi se akademijske gimnazije (*gymnasium academicum* ili *illustre*) s filozofskim i teološkim

⁷⁵ Vidi Građa za povijest, str. 90, 94, 95, 99, 104, 105.

⁷⁶ Isusovačko sveučilište nije u gotovo sto godina svoga postanka živjelo u nepromijenjenim formama, pa su se i termini, odnosno titule koje su nosili profesori ponekad mijenjali. Neke su se časti povremeno izgubile, da bi se opet javile u novoj formi. Tako na primjer već u trećem deceniju XVIII st. posve nestaje naslov *decanus philosophiae*, naslov koji se od 1695. g. upotrebljavao za prefekta visokih škola (*praefectus scholarum superiorum*). Iako sama terminologija nije bitna — jer promjene u nazivima pojedinih časti ne mijenjaju njihov karakter — ipak su za shvaćanje onoga vremena odlučni: dekansku su čast obično vršili isti ljudi koji su bili i rektori akademije, pa se takvim povezivanjem očito već tada htjelo naglasiti da je među akademskim častima uz rektorat dekanstvo ili prefektura visokih škola najodličnija služba. Kako je to *dekan filozofije*, a ne kojega drugoga fakulteta (tada je na akademiji i teologija), ta titula pokazuje i to da je filozofija, kojoj akademija u krajnjoj liniji duguje svoj postanak, uživa najviši ugled.

Međutim, najjasnije se formalni kontinuitet u tristagodišnjem razvitku sveučilišta očituje u časti *rektora*, koji je oduvijek stajao na čelu svih isusovačkih škola. U tome se ni danas nije ništa izmijenilo.

⁷⁷ Građa za povijest, str. 104.

⁷⁸ Građa za povijest, str. 105.

tečajevima.⁷⁹ Iako takvi tečajevi ili studiji nisu univerziteti u *formalnom pogledu*, ipak su u sistemu školstva XVI i XVII st. bili stvarno *najviše nastavne ustanove — dakle univerziteti!* — u protestantskim i katoličkim zemljama. Te akademske gimnazije ili akademije nisu se nazivale sveučilištima ili univerzitetima samo zato što su se humanisti ustručavali svoje visoke škole nazivati universitas ili studium generale jer su te nazive smatrali barbarskima.⁸⁰ Bilo bi dakle od nas historijski neispravno kad bismo isusovačkoj akademiji odricali karakter sveučilišta kao tada najviše moguće škole samo zato što se ona 1669. g. nije nazivala universitas! Jednako bismo pogriješili kad joj ne bismo priznavali status najviše obrazovne škole samo zato što njeni studenti, koji su u javnim disputacijama svršavali studij, nisu primali akademske titule.

Zagrebačko isusovačko sveučilište smijemo nazivati najvišom školom i iz još jednoga razloga: zbog različitoga sistema školstva u XVII i XVIII st. i danas. Dok je danas potpuno jasna razlika između gimnazije i fakulteta kao visoke škole — jer prve daju opću naobrazbu, a fakulteti specijalnu — u XVI i XVII st. gotovo nije bilo razlike ni u predmetima ni u načinu obrađivanja nastavne građe u tim školama. U srednjem je vijeku, moglo bi se kazati, gruba razlika u tome što gimnazija uči jezik, a univerzitet znanosti, iako i u tom pogledu također nema čvrste granice. Često se, naime, i na visokoškolskom zavodu učio latinski jezik, čime se elementarna nastava prenijela i na fakultet. Kad su i neke naučne discipline postale sastavni dio gimnazijskih nastavnih programa, »nastalo je široko pogranično područje nastave na kojem su škola i sveučilište konkurirali.«⁸¹ Tek se postepeno u XVIII st. općeobrazovni predmeti sve više prebacuju na gimnazije, da bi se tek u XIX st. u njoj učvrstili. I danas takva vrsta nastave prestaje sa srednjom školom. U skladu s tim novim sistemom i nastojanjima razvija se, osobito kod isusovaca koji su željeli u svojim rukama imati i visoke škole, novi tip *miješane škole* s visokoškolskom i srednjoškolskom nastavom. To su naprijed spomenute

⁷⁹ F. Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zum Gegenwart, I B., Leipzig 1896, str. 251.

⁸⁰ N. dj., str. 322.

⁸¹ N. dj., str. 319—320.

akademske gimnazije ili akademije. I zagrebačka je gimnazija takva »srednjovisoka« ustanova kojoj je do Leopoldova privilegija nedostajao imunitet i izjednačenje s nekim drugim isusovačkim akademijama. Tip je njene nastave ostao isti i poslije 1669. g.

Zato ostaje neprijeporno:

1. da je zagrebačka akademija sa svoja dva tečaja ili fakulteta, filozofskim i teološkim, bila najviša visokoškolska ustanova javnoga karaktera, i
2. da njen izuzetni položaj — sudski imunitet — potječe od 1669. g., tj. od Leopoldova privilegija.

PRIVILEGIJ KRALJA LEOPOLDA I

MI LEOPOLD, po milosti Božjoj izabrani car rimski, uvijek Uzvišeni, kralj Njemačke, Ugarske, Češke, Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Rame, Srbije, Galicije, Vladimirijske, Kumanije i Bugarske, nadvojvoda Austrije, vojvoda Burgundije, Brabanta, Štajerske, Koruške i Kranjske, markgrof Moravske, vojvoda Luksemburga, Gornje i Donje Šleske, Württemberga i Tecka, knez Švapske, grof Habsburga, Tirola, Pfirta, Kyburga i Gorice, landgrof Elzasa, markgrof Svetoga rimskog carstva, Burgaua poviše Anasa i Gornje i Donje Lužice, gospodar Slovenske krajine, Pordenona i Salzkammerguta, objavljujemo ovom ispravom svima kojih se to tiče i predajemo sjećanju slijedeće:

Razmišljajući o tome na što se najviše oslanjala kršćanska vjera i pobožnost u toliko proteklih stoljeća sve do našeg vremena, te se ne samo proširila među ljudskim rodovima nego i učvrstila, štaviše duboko se ukorijenila po svim kraljevstvima kršćanskog svijeta i uzdigla do tako silnog i tako široko rasprostranjena sjaja i moći, — opažamo da su, među ostalim pomagalima Božje providnosti, koliko što revnijem njezinu širenju i uzdizanju, toliko njezinoj obrani i prenošenju sve do našeg vremena uvijek najviše pridonosili pobožni vladari, revni ljubitelji kršćanske vjere, osobito oni u kojih je rukama katkada znala biti i vrhovna vlast nad svijetom. Ako naime prelistavamo svete povijesne knjige starih pisaca, saznajemo da je pobožnost prema Bogu, koja proistječe jedino iz poznavanja prave vjere, uvijek cvala u vrijeme čestitih i pobožnih vladara, a kad su kormilo kraljevstava preuzimali bezbožni ljudi, ona je vrlo često bila izložena nebrojenim progonima. Zato, budući da vidimo kako su se blagopokojni ugarski kraljevi, naši predšasnici veoma slavne uspomene, jednako revno brinuli za širenje i uzdizanje kao i za očuvanje vjere, i mi želimo ići njihovim stopama.

No opće je poznato da u ovom stoljeću, okuženu različitim herezama, njihovu istrebljenju najviše pridonosi časni studij plemenitih znanosti. Da bi taj studij i u našim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, koje su inače postojano ustrajale u djedovskoj vjeri, mogao cvasti i posvuda rađati bogatim plodovima koliko pobožnosti, toliko i učenijih pisanih spomenika, — a doista je, bar u ovo naše doba, potpuno očevidno da taj studij, čak i po jasnom svjedočanstvu samih neprijatelja, ne može u čitavom kršćanskom svijetu nijedan drugi rod ni stalež smrtnikâ ostvariti s većim i sigurnijim plodom, uspjehom i metodom nego redovnički oci časne Družbe Isusove — zato je naš vjerni i poštovani Nikola Dijanešević, veliki prepošt i kanonik zagrebačke crkve, opat blažene Margarete od Bele i upravitelj vranskog priorata, vrlo često dozivajući

REGIS LEOPOLDI I. PRIVILEGIUM

NOS LEOPOLDVS DEI GRATIA Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae, Ramae, Seruiae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniaeque et Bulgariae: Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Morauiae, Dux Lucemburgae, ac superioris et inferioris Silesiae, Wierthembergae, et Thekae, Princeps Sueviae, Comes Haspurgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi et Goritiae, Landtgravius Alsatie, Marchio Sacri Romani Imperii, supra Anasum Burgouiae, ac superioris et inferioris Lusatie, Dominus Marchiae Sclauonicae, Portus Naonis et Salinarum. MEMORIAE commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit vniuersis. Quod considerantibus nobis, quibus potissimum adminiculis Fides et Religio Christiana, a tot Annorum Saeculis ad haec usque tempora inter genus humanum non solum propagata, sed et confirmata extiterit, verum etiam per Vniuersa Orbis Christiani Regna tam altas radices figendo, in tantum ac tam late patentem sui splendorem atque potentiam excreuerit, inter alia Diuinae prouidentiae subsidia animaduertimus Principes pios ipsiusque Religionis Christianae studiosos, et amantes, praesertim autem eos, penes quos nonnunquam summa quoque rerum Orbis potestas stare solebat, in ea cum impensius dilatata et ornata, tum vero defensa, et ad nostram aetatem usque transmissa plurimum semper momenti attulisse. Nam si Sacras Veterum Historias voluamus, Pietatem in DEVM, quae ex sola verae fidei cognitione prouenit, bonorum semper et piorum Principum tempore floruisse, Regnorum vero gubernaculis ad impios delatis, innumeris persecutionibus saepissime fuisse obnoxiam comperimus. Quo facto, cum a Diuis quondam Hungariae Regibus nostris praedecessoribus, gloriosissimae reminiscentiae, non minorem in augmentanda et ornanda, quam conseruanda Religione ipsa factam esse videamus diligentiam, Eorum vestigiis nos quoque insistere volentes, siquidem palam constaret, variis haeresibus infecto hoc Saeculo, honesta Liberalium Artium studia ad extirpandas easdem plurimum conducere, ut ea in Regnis quoque nostris Croatiae et Sclauoniae, alias in avita Religione constanter persistentibus, florere, uberesque cum pietatis, tum etiam cultiorum monumentorum fructus passim edere possint. Quae cum his saltem temporibus nostris, a nullo mortalium genere, ac Statu totius Orbis Christiani, imo et ipsorum hostium luculento testimonio, maiori, et certiori fructu, successuque ac methodo praestari dignoscantur, quam a Religiosis Venerandae Societatis IESV Patribus, Idcirco fidelis noster Venerabilis Nicolaus Dianeseuich, Praepositus Maior, et Canonicus Ecclesiae Zagrabiensis, Abbas

sebi u pamet kako susjedne zemlje imaju akademije i sveučilišta u kojima se izobražava domaća i strana mladež, a kako su u njegovoj domovini zbog nedostatka takvih škola bistri umovi školske mladeži obavijeni tamom neznanja, ništa nije ni prije ni jače želio nego da, radi širenja slave Božje i promicanja njegove svete crkve, na diku i ukras spomenute domovine, a na korist i za poticaj i podstrek školske mladeži, namjesti u rečenom zagrebačkom kolegiju prije spomenute Družbe Isusove tri profesora filozofije za tri filozofska tečaja, da bi ubuduće za sva vremena tu poučavali prema uredbama te Isusove Družbe, i da za to osnuje stalnu zakladu, kako je to već učinio i namjestio ih.

Stoga naš vjerni redovnički otac Filip Kaušić, rektor zagrebačkog kolegija prije spomenute Družbe Isusove, osobno u svoje ime i u ime toga kolegija veoma ponizno zamoli naše Veličanstvo da tu pobožnu, korisnu i potrebnu zakladu za naprijed spomenuti tečaj filozofije, kako bi ostala što čvršćom, jačom i općenito trajnom, odobrimo i potvrdimo ne samo kao ugarski kralj nego i kao izabrani rimski car i da samu tu školu počastimo, uresimo i osnažimo povlasticama i izuzimanjem od obaveza, kako je to uobičajeno za ostale akademije u kršćanskom svijetu, osobito u našim nasljednim i slobodnim kraljevinama i po našem rimskom carstvu, i još k tome našim zlatnim pečatom.

Nadalje, neka tu školu i kolegij sa svim njezinim i njegovim osobama i s čitavom imovinom tako primimo pod posebno i očinsko okrilje svoje i svojih nasljednika i baštinika protiv bilo kojih napadača da i sami profesori i studenti mogu uživati svoja uobičajena prava i povlastice kao i u drugim akademijama.

Naposljetku, neka od svih podanika svoje vlasti, kojega god bili staleža i položaja, blago, ali ozbiljno zahtijevamo da oni koji tu budu propisno i zakonito promaknuti na akademske stupnjeve moraju i u drugim akademijama i sveučilištima, gradovima, kaptolima i crkvama biti priznavani i primani jednako kao da su te akademske stupnjeve postigli u bilo kojem veoma starom i glasovitom sveučilištu.

Konačno, neka se izvolimo pobrinuti i neka privedemo u djelo da se prije spomenuta škola ujedini i združi s ostalim sveučilištima navedene Družbe Isusove.

Isprava o spomenutoj zakladi, koju nam je iznio i predočio gore navedeni otac Filip Kaušić, rektor više puta spomenutoga kolegija, glasi:

„Mi, kaptol zagrebačke crkve, objavljujemo ovom ispravom svima kojih se to tiče i predajemo sjećanju slijedeće.

Velečasni gospodin Nikola Dijanešević, veliki prepošt i kanonik zagrebačke crkve, opat samostana blažene Margarete od Bele i upravitelj vranskog priorata, s jedne strane, a s druge časni otac Juraj Habelić,

Beatae Margarethae de Bela, ac Prioratus Auranae Gubernator, saepe-
 saepius considerando Vicinas Regiones habere Academias et Vniuer-
 sitates, in quibus domestica et forensis Iuuentus erudiretur, eius vero
 Patriae praeclara studiosae Iuuentutis ingenia ignorantiae tenebris illo
 ex defectu obuoluerentur, nihil prius aut magis in votis habuit, quam
 ut ad promouendam DEI gloriam, ipsiusque Ecclesiae Sanctae promo-
 tionem, dictae Patriae decus, et ornamentum, Iuuentutisque studiosae
 commoditatem, calcar, et excitamentum, tres Philosophiae Professores,
 pro triplici cursu Philosophico in dicto praelibatae Societatis IESV
 Collegio Zagrabiensi, futuris ac perpetuis semper temporibus docendo,
 iuxta Constitutiones eiusdem Societatis IESV ordinaret, certamque su-
 perinde foundationem faceret, prouti fecit et ordinauit. VNDE fidelis
 noster Religiosus Pater Philippus Kausich, praetitulatae Societatis IESV
 Collegii Zagrabiensis Rector, tam suo, quam eiusdem Collegii nomine
 ac in persona Maiestati nostrae humillime supplicauit, ut eandem piam,
 utilem et necessariam pro praemisso Cursu Philosophico factam Funda-
 tionem, quo tanto firmior, solidior, ac omnino perennis permaneat, non
 solum ut Rex Hungariae, sed etiam ut Electus Romanorum Imperator,
 approbaremus, confirmaremus, atque Scholas ipsas consuetis coeterarum
 per Orbem Christianum, praesertim per Regna nostra haereditaria, ac
 etiam Libera, perque Imperium nostrum Romanum Academicarum Pri-
 uilegiis, ac immunitatibus, Bullaque nostra Aurea condecoraremus,
 exornaremus et roboraremus. Insuper ut easdem Scholas, et Collegium
 cum omnibus earundem et Collegii personis atque bonis contra quosuis
 impetitores, ita in nostram ac successorum, haeredomque nostrorum
 specialem et paternam protectionem acciperemus, ut tam ipsi professores,
 quam studiosi, more aliarum Academicarum suis solitis gaudere possint
 Iuribus ac Priuilegiis. Denique, ut omnibus cuiuscunque status et condi-
 tionis potestati nostrae subiectis clementer ac serio demandaremus,
 quatenus ad Gradus Academicos ibidem rite ac legitime promoti, in
 aliis quoque Academicis et Vniuersitatibus, Urbibus, Capitulis ac Eccle-
 siis, non secus agnosci et admitti debeant, quam si in quacunque Anti-
 quissima et Celeberrima Vniuersitate dictos gradus Academicos fuissent
 consecuti. Vltimo tandem, ut praetactas Scholas coeteris annotatae Socie-
 tatis IESV Vniuersitatibus. uniri, et incorporari curare velimus et faci-
 amus. Literae porro foundationis praemissae, quam nobis supradictus
 Pater Philippus Kausich, praerepetiti Collegii Rector exhibuit et prae-
 sentauit, huius sunt tenoris. NOS CAPITVLVM Ecclesiae
 Zagrabiensis. Memoriae commendamus tenore praesentium sig-
 nificantes quibus expedit vniuersis. Quod Reuerendissimus Dominus
 Nicolaus Dianesevicz, Praepositus Maior et Canonicus Ecclesiae Zagra-
 biensis, Monasterii Beatae Margarethae de Bela Abbas, ac Prioratus

rektor zagrebačkoga kolegija Družbe Isusove, pristupiše osobno pred nas i, preuzevši na sebe terete i pritužbe svih koje niže navedeni čin na bilo koji način ubuduće bude dirao ili ih se ticao, odnosno bude mogao dirati ih ili ticati ih se, živom riječi izjaviše i izložiše kako slijedi, i to najprije gospodin prepošt.

On je vrlo često dozivao sebi u pamet i s mnogo bolnog osjećanja u srcu razmišljao o tome kako susjedne zemlje imaju akademije i sveučilišta u kojima se izobrazava domaća i strana mladež, a kako su u njegovoj domovini zbog nedostatka takvih škola bistri umovi školske mladeži obavijeni tamom neznanja jer ta mladež nema kod kuće mogućnost studiranja, a da bi studirala filozofiju u stranim zemljama, nije lako pribaviti dovoljno novaca, pogotovu onima koji su skromnijeg imutka. Zato se na višim položajima, bilo na crkvenom području među službenicima crkve Božje ili na svjetovnom u državnoj upravi, nalazi manje izobraženih ljudi nego bi ih inače moglo biti.

Zbog toga, radi širenja slave Božje i promicanja njegove svete crkve, na diku i ukras domovine, a na korist i za poticaj i podstrek školske mladeži, taj je gospodin prepošt usrdno molio prečasnog oca generala spomenute Družbe Isusove i od njega izmolio da — zbog već iznijetih razloga, a posebno zato što su ove kraljevine (dok su druge susjedne im zemlje okužene raznim vjerskim sektama) uvijek postojano ustrajale u djedovskoj vjeri i stekle velikih zasluga u podupiranju i očuvanju prije navedene časne Družbe Isusove — pomogne njegovoj domovini i da u kolegiju te Družbe Isusove u Zagrebu namjesti tri profesora filozofije da ubuduće za sva vremena predaju u tri filozofska tečaja, nudeći za njihovo izdržavanje primjerena sredstva, pa tako postigao ono što je tražio.

Zato je spomenuti prepošt godine Gospodnje tisuću šeststo šezdeset pete predao prije navedenom ocu rektoru za dva tečaja tri tisuće rajnskih forinti s kamatima koji su tekli od godine Gospodnje tisuću šesto šezdeset druge, naime kada se u Zagrebu prvi put počela predavati filozofija, a zatim dvanaestoga dana mjeseca studenoga tekuće godine tisuću šeststo šezdeset šeste, naime kada je po prvi put započet treći tečaj filozofije (jer se to nije moglo ostvariti prije zbog ratnih meteža i zbog vojnog pohoda na Turke kod Kaniže), tisuću petsto rajnskih forinti kao trajnu zakladu za tri tečaja filozofije i, kako je osobno pred nama izjavio, uručio ih često spomenutom ocu rektoru.

S druge pak strane taj je isti rektor izjavio da je spomenuti iznos novca za gore izloženu pobožnu nakanu gospodina prepošta podigao i primio u ime spomenutog oca generala, a po nalogu velečasnog provincijala, oca Mihajla Šikutena, kako ju je doista podigao i primio. Tako je iskazao pred nama uz izjavu da će spomenuta Družba udovoljiti prije

Auranae Gubernator, ab una, parte vero ab altera Reuerendus Pater Georgius Habelich, Collegii Societatis IESV Zagrabiae Rector, coram nobis personaliter constituti, assumptis in sese oneribus et grauaminibus vniuersorum, quos videlicet infrascriptum tangeret, et concerneret, seu tangere et concernere posset negotium quomodolibet in futurum, viuae vocis suae oraculo fassi sunt, et retulerunt hunc in modum. Et primo quidem idem Dominus Praepositus qualiter ipse saepesaepius considerasset, et magno cordis sui sensu perpendisset, Vicinas Regiones habere Academias et Vniuersitates, in quibus domestica et forensis Iuuentus erudiretur, huius vero Patriae praeclara studiosae Iuuentutis ingenia ignorantiae tenebris illo ex defectu obuoluerentur, quod domi studendi occasione careret, pro eo autem ut in exteris Regionibus Philosophiae daret operam, sufficientes Expensas non tam facile, praesertim qui tenuioris fortunae esset, conquirere posset, exindeque siue in statu Ecclesiastico Ministri Ecclesiae DEI, siue in Saeculari Gubernatores Reipublicae pauciores in altioribus, quam alias haberi possit, inuenirentur eruditi. Eapropter ad promouendam DEI gloriam, eiusque Sanctae Ecclesiae promotionem, Patriae decus et ornamentum, Iuuentutisque studiosae commoditatem, calcar, et excitamentum, idem Dominus Praepositus apud Reuerendissimum Patrem praedictae Societatis IESV Praepositum Generalem institisset, ab eodemque expetiisset, ut ex praemissis rationibus, tum etiam, quia Regna haec in avita Religione (aliis vicinis Regionibus diuersis sectis infectis) semper constanter perstitissent, et de praefata Veneranda Societate IESV fouenda et conseruanda optime mererentur, huic Patriae succurrere, tresque Philosophiae Professores pro triplici cursu Philosophico in Collegio antelatae Societatis IESV Zagrabiae futuris semper perpetuis temporibus docendo ordinaret, offerendo pro iisdem congrua intertentionis remedia, idque, quod petiit, obtinisset. VNDE etiam memoratus Praepositus Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo quinto, antelato Patri Rectori tria millia florenorum Rhenensium pro duplici cursu cum suis Censibus ab Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo secundo, quo nimirum Philosophia Zagrabiae primum doceri incepit, decursis, deinde duodecima die Mensis Nouembris Anni Millesimi Sexcentesimi Sexagesimi sexti iam currentis, quo videlicet tertius cursus Philosophiae primum inchoatus est, (prius siquidem id ob bellicos tumultus, Expeditionemque bellicam ad Canisam contra Turcas habitam fieri nequiverit) Mille Quingentos florenos Rhenenses, pro praefata triplicis cursus Philosophici perpetua foundatione tradidisset, manibusque praerepetiti Patris Rectoris, ut ipsemet coram nobis retulit assignasset. E conuerso vero idem Pater Rector praelibatam Summam pecuniariam pro supraderata Domini Praepositi pia intentione se nomine memorati Patris Generalis ex

izloženoj nakani gospodina prepošta i da će, osobito njezin zagrebački kolegij, zadržati to u sjećanju sa zahvalnošću i odobravanjem.

Oснаženo i posvjedočeno ovom našom ispravom. Izdano dana osamnaestoga mjeseca studenoga godine Gospodnje tisuću šeststo šezdeset šeste.«

Stoga mi, nakloni molbama prije spomenutog oca Filipa Kaušića, toliko puta navedenog rektora zagrebačkoga kolegija, i potaknuti prirodnom nam sklonošću da budemo zaslužni za znanost, čitavu tu zakladu i osnutak akademije, odnosno studija filozofije, smatramo valjanim i nama ugodnim, pa to svojevolumeno i rado prihvaćamo, potvrđujemo i osnažujemo puninom svoje carske vlasti za zemlje rimskog carstva, a puninom kraljevske vlasti za Ugarsku, te kao zakonito, silno korisno i potrebno odobravamo i prihvaćamo u svim tačkama, klauzulama i člancima. Nadalje, svim svojim carskim kao i kraljevskim i drugim ugledom koji uživamo odlučujemo i određujemo da se osnutak te akademije stalno za sva buduća vremena kod svih ljudi bilo kojega staleža i položaja ima smatrati odobrenim, prihvaćenim i potvrđenim.

Da bi pak što jasnije došla na vidjelo sklonost i ljubav naše carske i kraljevske milosti prema samom utemeljitelju, koji je osnutkom te akademije ili, kako je prije spomenuto, studija filozofije postao veoma zaslužan za nas, za svećenstvo, za vjerske redove, za nauku, za pobožnost i za čitavu svoju domovinu i narod, zatim da bi se milost i naklonost naše blagosti što jasnije očitovala prema ocima Družbe Isusove koji žive u Zagrebu u toj osnovanoj i od nas potvrđenoj akademiji i naposljetku, prema svim studentima akademije,

u prvom redu i prije svega, tu akademiju s čitavim kolegijem, s njezinim ocima, profesorima i studentima protiv bilo kojih napadača i nasilnika primamo pod posebnu zaštitu ne samo našeg carskog i kraljevskog Veličanstva nego i naših baštinika i nasljednika, koliko u zemljama Svetoga rimskog carstva, toliko u Ugarskoj, njoj pripojenim i drugim pokrajinama, podložnima našem nasljednom pravu, obećavajući da ćemo se mi i naši službenici i vjerni pomoćnici u jednom i drugom staležu revno brinuti i djelovati da se ostvari sve ono što se odnosi na njezino stalno djelovanje i trajno održavanje, na nepovredivost povlastica, korist znanosti i sigurnost i dobrobit samih đaka.

No budući da redovnički mir i duhovni poslovi ne dopuštaju ocima Družbe Isusove ni rastresenost ni ostale neugodnosti koje obično prate službu sudovanja u građanskim ili krivičnim parnicama, a takva jurisdikcija prema zakonima kraljevine i prema redovnoj praksi zbog važnih razloga nipošto ne pripada građanskom ili svjetovnom sudu, zato takvu jurisdikciju pridržavamo za sebe i svoje nasljednike i za suce koji će biti imenovani i određivani na prijedlog rektora akademije u skladu sa

ordinatione autem Admodum Reuerendi Patris Prouincialis Patris Michaelis Sikuten, leuasse et acceptasse retulisset, prout etiam leuauit et acceptauit, retulitque similiter coram nobis illa cum declaratione, quod dicta Societas praemissae Domini Praepositi piae intentioni satisfactura esset. idque grata animi significatione et memoria, praesertim autem Zagrabienne Collegium recolet. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum die decima octaua Mensis Nouembris, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo sexto. NOS igitur praememorati Patris Philippi Kausich. totiesfati Collegii Zagrabienensis Rectoris precibus inclinati, et ingenita propensione nostra ad benemerendum de re literaria incitati, totam hanc Academiae seu studii Philosophici foundationem ac erectionem ratam et gratam habentes, per Sacri quidem Romani Imperii fines de Caesareae, per Hungariam vero de Regiae nostrae potestatis plenitudine ultro et sponte acceptamus, confirmamus, roboramus, ac ut legitimam summeque utilem ac necessariam in omnibus Punctis, clausulis et articulis, approbamus et admittimus, proque admissa, acceptata et confirmata futuris perpetuis semper temporibus, apud omnes cuiusuis status et conditionis homines habendam esse, nostra Caesarea pariter et Regia aliaque, qua pollemus, auctoritate omni decernimus ac statuimus. Vtque tum ipsi Fundatori, de Nobis, de Ecclesiasticis, de Ordinibus Religiosis, de literis, de pietate, deque tota Patria et gente sua, per hanc Academiae, seu uti praetactum est, Studii Philosophici erectionem optime merito, Caesarei Regique nostri fauoris propensio et gratia clarius elucescat, tum vero Societatis IESV Patribus Zagrabiae in erecta hac et a nobis confirmata Academia degentibus, tum denique coeteris omnibus Academicis studiosis clementiae nostrae gratia et fauor luculentius appareat. Primo quidem et ante omnia eandem Academiam cum toto Collegio, Patribus, Professoribus, studiosisque illius contra quosuis impetitores, ac violentos inuasores, sub specialem non tantum Maiestatis nostrae Caesareae ac Regiae, sed haereditum etiam nostrorum et successorum, tam per Sacri Romani Imperii fines, quam per Hungariam, eique annexas, et alias Iuri nostro haereditario subiectas Prouincias, protectionem recipimus. Promittentes per nos, nostrosque in vtroque statu Officiales, ac fideles Ministros sedulam curam et operam ad ea omnia praestanda, quae ad eius constantem cursum, ac perennem conseruationem, Priuilegiorum immunitatem, studiorum commoditatem, ipsorumque Scholarium pertinent securitatem ac indemnitatem. Quia vero Religiosa quies, et Spirituales occupationes, nec animi distractionem, nec alia incommoda, quae iudicandi in rebus Ciuilibus, seu Criminalibus Officium sequi soleant, Patribus Societatis IESV permittunt, et Iurisdictio huiusmodi etiam iuxta Leges Regni, et ordinariam Praxim Magistratui Ciuili, seu Saeculari ob graues causas

svetim i pobožnim odredbama Družbe Isusove. Ne vidimo doista da će se išta oduzeti bilo redovnom zagrebačkom sucu ili bilo kojim drugim redovnim sucima i vlastima naših slobodnih gradova ako im ne prepustimo vlast da hapse, sude i zlostavljaju čak, pogotovu akademske, nad kojima i prije osnivanja akademije nisu imali nikakva prava ni vlasti. Stoga, ako se desi da neki đaci ili studenti akademije budu uhvaćeni na samom činu zlodjela, naređujemo i nalažemo da se što prije izruče akademskom sucu.

Međutim, da ne bi dostojanstvu i sjaju te u Zagrebu osnovane akademije ili filozofskog studija išta nedostajalo što bi se puninom naše carske i kraljevske milosti moglo podijeliti njoj i njezinim članovima, — našom carskom, kraljevskom i apostolskom diplomom određujemo i ujedno odlučujemo da ova zagrebačka akademija, koja je, po pouzdanom našem znanju, osnovana na temelju dobro promišljene, mudre i djelotvorne odluke uz naše odobrenje, te učvršćena i poduprta snagom naše carske i kraljevske vlasti, smije, može i bude kadra uživati zajedno i pojedinačno sve povlastice, oproste od javnih daća, izuzimanja od nametâ, prednosti, posebna ovlaštenja, dopuštenja, prava, oproste i milosti, koje na kakav god način, bilo po običaju ili po pravu, imaju, njima se služe, koriste i uživaju ih ostale gimnazije, generalni studiji, akademije i sveučilišta na bilo kojem mjestu i u bilo kojem narodu po rimskom carstvu i po kraljevinama i po pokrajinama svih austrijskih knezova. Ujedno ispravljamo sve omaške, i pravne i stvarne, ako su slučajno kakve ušle u prethodni tekst ili ako bi se moglo reći i tvrditi da su ušle. Posebno pak puninom carske i ujedno kraljevske svoje moći ovoj zagrebačkoj akademiji podjeljujemo, dajemo i darujemo s punom djelotvornošću sva prava i povlastice sveučilišta osnovanih u zemljama carstva i u našim nasljednim pokrajinama, kakvo je sveučilište u Kölnu, Beču, Mainzu, Ingolstadt, Pragu, Olomoucu, Grazu, Trnavi i Košicama.

Na temelju toga neka snagom naše carske milosti rektor te akademije, a tako isto i kancelar, pa dekani fakulteta i ostali doktori i profesori koji su postigli neki znanstveni stupanj imaju pravo da na naslov i na čast doktora, licencijata, magistra, bakalaurea i općenito svih stupnjeva uzdignu one koje na prethodnom strogom ispitu pronađu dostojnima tih časti. U vezi s time hoćemo, štoviše odlučujemo i puninom svoje carske i ujedno kraljevske vlasti određujemo i nalažemo da se svi u ovoj zagrebačkoj akademiji tako promaknuti doktori, licencijati, magistri i bakalaurei smatraju takvima po svim akademijama kršćanskog svijeta, posebno pak u Evropi, i da samim činom promocije dobiju udjela u svim onim povlasticama, milostima, oprostima od javnih daća, prednostima i izuzimanju od nametâ, koje imaju i uživaju i kojima se koriste ostali u drugim akademijama čim postignu takve stupnjeve, bilo da se te

minime competit, Ideo Iurisdictionem huiusmodi nobis, Successoribusque nostris, atque Iudicibus, per nos, et Successores nostros, ad suggestionem Rectoris Academici nominandis, ac deputandis, iuxta Sanctas et pias eiusdem Societatis IESV Constitutiones, reseruamus. Neque enim per hoc quicquam siue Magistratui Ordinario Zagrabiensi, siue quibuscunque aliis Civitatum nostrarum Liberarum ordinariis Iudicibus, ac Magistratibus derogatum iri videmus, si illis potestatem captiuandi, iudicandi, vexandi, Scholares praesertim Academicos, in quos ipsi etiam ante erectionem Academiarum nullum Ius nullamue potestatem habebant, captiuare, iudicare, vexareque non permittamus. Ac proinde si quos Scholarium, seu Academicorum in flagranti facinoris deprehendi contigerit, eos Magistratui Academico quam primum consignandos mandamus et praecipimus. Ne autem huiusmodi Zagrabiae erectae Academiae seu Studii Philosophici dignitati ac ornamento quidpiam desit, quod e plenitudine Caesariae Regiaeque nostrae gratiae illi, membrisque eius conferri potest, Imperiali et Regio ac Apostolico nostro Diplomate statuimus, simulque decernimus, ut haec Academia Zagrabiensis, quae ex certa nostra scientia, animo bene deliberato, sanoque, et industrioso, accedente consilio nostro, Imperialis ac Regii nostri roboris firmitate est communita, et stabilita, omnibus et singulis priuilegiis, immunitatibus, exemptionibus, praeeminentis, praerogatiuis, facultatibus, iuribus, indultis et gratiis uti debeat, possit ac valeat, quibus coetera Gymnasia, studia Generalia, Academiae et Vniuersitates ubiuis locorum et Gentium per Imperium Romanum, Regna et Prouincias, omnium Principum Austriacorum, utuntur, fruuntur, potiuntur et gaudent, quomodolibet consuetudine vel de Iure: Supplentes etiam quoscunque defectus tam Iuris, quam facti, si qui forte in praemissis interuenissent, aut interuenisse dici, et allegari possent. Specialissime vero Vniuersitatum per Imperii fines et Prouincias nostras haereditarias erectarum, ut est Coloniensis, Viennensis, Moguntina, Ingolstadiensis, Pragensis, Olomucensis, Graecensis, Tyrnauiensis, et Cassouiensis, Iura omnia et Priuilegia, de Caesariae simul ac Regiae nostrae potestatis plenitudine, Zagrabiensi huic Academiae conferimus, damus et donamus, pleno cum effectu: Quapropter cum vigore Caesariae nostrae gratiae Rector eiusdem Academiae, item Cancellarius, necnon Decani Facultatum, ac coeteri Doctores, et Professores, in aliquo gradu literario constituti Ius habeant ad omnes Doctoratus, Licentiaturae, Magisterii, Baccalaureatus, ac Vniuersim omnium graduum titulis et ornamentis cohonestandos, quos praeuio riguroso examine dignos his ornamentis repererint. Volumus etiam consequenter, imo decernimus, ac e Caesariae simul et Regiae potestatis nostrae plenitudine statuimus et mandamus, ut omnes sic in Academia hac Zagrabiensi promoti Doctores, Licenciati, Magistri, ac Baccalaurei,

povlastice sastoje od izvanjskih činova kao što su javne rasprave, predavanja, ispitivanja, ocjene sentencija, akademijske sjednice, ili u drugim znakovima časti kao što su oplećci, doktorski šeširi, prstenje i drugi takvi ukrasi u akademijskoj zajednici. Sve to zajedno sa žezlom, pečatom i naslovima, koji odgovaraju pojedinom stupnju i službi, smatramo da smo podijelili, a i stvarno ih podjeljujemo prije svih drugih rektoru akademije i njegovu kancelaru, a zatim dekanima fakulteta i profesorima akademije.

Nadalje, ovdje izričito izjavljujemo da se svjedodžbe o studiju, odnosno o akademskim stupnjevima, koje su zakonito dobivene na ovoj zagrebačkoj akademiji, koje su već navedene ili se imaju navesti, općenito demije, zajednice, kaptola i svih ostalih ma kojega stupnja i položaja, koliko na sudu, toliko i izvan njega. Te svjedodžbe moraju onima koji su ih postigli općenito koristiti i pomagati u postizanju ne samo svjetovnih nego i crkvenih časti, kanonikata i drugih beneficija čak i u onim kaptolima i crkvama koje od svojih natjecatelja traže trogodišnji ili dulji ili kraći studij u nekoj akademiji ili doktorski stupanj.

Naposljetku, za dopunu ostalih naših milosti prema ovoj novoj zagrebačkoj akademiji moraju priznavati od bilo kojega drugog kolegija, akadememo se pobrinuti da ova nova zagrebačka akademija, osnovana i podignuta u spomenutoj našoj kraljevini Slavoniji, bude spojena i združena s ostalim isusovačkim sveučilištima u pokrajini Austriji, posebno sa sveučilištem u Beču i Grazu.

Napokon, kao što smo mi sami — uvelike očekujući silno dobro koje će u svoje vrijeme kao iz roga obilja poteći iz ove nove akademije — uvijek spremni tu akademiju zajedno s kolegijem, imanjem i prihodima, nadalje sa svim njezinim službenicima, pomoćnicima i članovima zaštićivati posebnom pomoći i okriljem te u danim prilikama promicati i unapređivati njezine probitke, tako isto svojim nasljednicima i baštinicima, zatim staležima, redovima i građanima spomenutih svojih kraljevina Hrvatske i Slavonije, koji su bilo na crkvenim ili svjetovnim uglednim položajima, mjestima i stupnjevima, kao i ostalim svojim vjernim podanicima, iz ljubavi i iz takvog osjećanja svoga kraljevskog srca živo preporučujemo da tu akademiju sa svim njezinim spomenutim klauzulama brane i unapređuju i da je, kad bude potrebno, urese još brojnijim uslugama, milostima i povlasticama.

Nadalje, hoćemo i nepovredivo određujemo da na spomenuti način izvršeno naše dobrostivo prihvaćanje nove akademije u Zagrebu, odobrenje, priznanje, potvrdu, izuzimanje od nametâ, odluku o tome i

per omnes Orbis Christiani, speciatim vero EVROPAE Academias, pro talibus habeantur, sintque participes ipso promotionis facto omnium illorum Priuilegiorum, gratiarum, immunitatum, antelationum, et exemptionum, quibus coeteri in aliis Academiis gaudent, utuntur et fruuntur, post adeptos tales gradus, siue iam haec Priuilegia consistant in actibus externis, ut sunt Disputationes, Professiones, Examinationes, Sententiarum Censurae, Consensus Academici, siue in aliis ornamentis, ut sunt Epomides, pilei Doctorales, annuli, et id genus Academicae Reipublicae Insignia; quae ipsa omnia una cum Sceptro, Sigillo, ac Titulis gradui et officio cuiusuis competentibus concessa censentur a nobis, et defacto conceduntur, ante omnes alios Rectori Academico, Cancellario eiusdem, postmodum Decanis Facultatum et Professoribus Academicis. Declaramus hic item nominatiue, quod testimonia studiorum, seu Graduum ex hac Academia Zagrabiensi legitime obtenta debeant admitti a quibuscunque Collegiis, Academiis, Communitatibus, Capitulis et coeteris omnibus, cuiuscunque gradus et conditionis existant, tam in Iudicio, quam extra: et iis, qui ea obtinuerunt, omnino prodesse, et suffragari ad consequendos honores non solum Saeculares, sed etiam Ecclesiasticos, imo et Canonicatus, ac alia Beneficia, etiam in iis Capitulis ac Ecclesiis, quae in suis Candidatis triennale, aut plurium pauciorumue Annorum in aliqua Academia studium, vel gradum Doctoratus requirunt. Demum ad complementum coeterarum gratiarum nostrarum erga hanc nouam Academiam Zagrabiensem iam declaratarum, et deinceps declarandarum omnino daturi sumus operam, ut Academia haec noua Zagrabiensis, in praefato Regno nostro Sclauoniae erecta, et fundata, reliquis Prouinciae Austriae Societatis IESV Vniuersitatibus, signanter Viennensi, et Graecensi uniatur, ac incorporetur. Denique, ut nos ipsi ad ingentis boni ex noua hac Academia suis temporibus uberi cornu promanaturi magnam spem, ipsam Academiam una cum Collegio, Bonisque et Prouentibus, cum omnibus item Officialibus, Ministris, ac membris singulari semper parati sumus tueri, ope ac patrocinio, commodaque eius datis occasionibus promouere, et augere, ita Successoribus, Haeredibusque nostris, ac praerecensorum Regnorum nostrorum, Croatiae et Sclauoniae, Statibus et Ordinibus ac Regnicolis, tam in Ecclesiastica, quam Saeculari dignitate, loco, gradu, nec non coeteris fidelibus nostris eandem cum omnibus dictis clausulis, gratiis, ac Priuilegiis defendendam, promouendam, pluribusque, ubi necessum fuerit fauoribus, gratiis, ac Priuilegiis exornandam, pro affectu parique cordis nostri Regii sensu enixe commendamus. Atque hanc praemisso modo factam benignam nostram Academiae nouae Zagrabiensis acceptationem, approbationem, ratificationem, confirmationem, exemptionem, decretum et voluntatem, per

našu volju moraju svi ljudi kojih se na kakav god način bude to ticalo smatrati čvrstom i kao takvu poštovati te je ne smiju nigdje nikako povrijediti ni prekršiti niti se suprotstavljati onome što smo odredili, dopustili, učvrstili i osnažili.

Oснаženo i posvjedočeno ovom poveljom, snabdjevenom našim vlastoručnim potpisom i obješenim pečatima: zlatnom bulom, kojom se služimo kao rimski car, i onim tajnim pečatom, kojim se služimo kao kralj ugarski.

Dano u našem gradu Ebersdorffu dana dvadeset trećega mjeseca rujna godine Gospodnje tisuću šeststo šezdeset devete, dvanaeste godine našeg rimskoga kraljevanja, petnaeste ugarskoga i ostalih, a četrnaeste češkoga.

LEOPOLD

Franjo Szegedy
biskup vački

(Preveo *Ueljko Gortan*)

Stjepan Orban

quoslibet, quorum videlicet quoquomodo interesset, rata haberi, obseruarique debere, neque uspiam, ulloque modo laedi, violari, iisque, quae a nobis statuta, indulta, firmata, roborataque sunt, contraueniri volumus, et inuiolabiliter constituimus. Harum nostrarum manus nostrae subscriptione, Sigillisque tam Bullae Aureae, quo ut Romanorum Imperator, quam Secreti, quo ut Rex Hungariae utimur, appensione munitarum vigore et testimonio literarum. DATVM in Castro nostro Ebersdorff, die vigesima tertia Mensis Septembris, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo nono, Regnorum nostrorum, ROMANI Duodecimo, HVNGARIAE et reliquorum Decimo quinto, BOHEMIAE vero Anno Decimo quarto.

LEOPOLDVS

Franciscus Szegedy
Episc. Vacien.

Stephanus Orban

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

ERRATA CORRIGE

<i>Strana</i>	<i>redak</i>	<i>stoji</i>	<i>treba da bude</i>
4	8 odozdo	Foorov	Forrov
4	8 odozgo	humaniores	humaniora
6	8 odozdo	Zgreb	Zagreb
6	15 odozgo	tvrdoglavnost	tvrdoglavost
8	4 odozdo	1666	1766
8	6 odozdo	1646	1746
16	12 odozdo	Zagreb.	Zagrab.
16	11 odozdo	temetsi	tametsi
23	2 odozdo	formitas	firmitas
25	7 odozdo	da je	da
26	4 odozdo	zum	zur
38	Redak 11. dolazi na mjesto retka 19. i obratno		